

ANKARAD, 2026; 7(1): 53-90	ankaradergisi06@gmail.com
e-ISSN: 2717-9052	DOI: 10.53838/ankarad.1961745

Araştırma Makalesi /Research Article

**KÜÇÜK ASYA FELAKETİNİN YUNAN
SİYASETİNDEKİ İZDÜŞÜMÜ: 1922 İHTİLALİ**

Emine HATİP*

Öz: Günümüzde Atina'nın başkentlik ettiği, parlamenter demokrasi ile yönetilen Yunanistan, 1821'de Osmanlı Devleti'ne karşı isyan ederek, bağımsızlık yolundaki ilk adımını atmıştır. Bu süreçte Büyük Güçler de dahil olmuş ve 1830'da Yunanistan, başında Bavyera Hanedanı'ndan Prens Otto'nun olduğu, mutlak monarşi ile yönetilen küçük bir krallık olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Ancak diğer faktörlerin yanı sıra halkın mutlak monarşiden memnun kalmaması üzerine 1909'da "Askeri Birlik Örgütü" tarafından Gudi Darbesi yapılmıştır. Bu darbenin en önemli özelliği, 20. Yüzyıl Yunan siyasetine damgasını vuracak olan Eleftherios Venizelos'u siyaset sahnesine taşıması olmuştur. Bundan sonra Yunanistan, Kral ile Venizelos arasında özellikle Dünya Savaşı'na girip girmeme konusunda yaşanan fikir ayrılığı üzerine inşa edilen Ulusal Bölünme süreci ile karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte Yunan halkı Venizelos'u destekleyenler (Venizelist) ve kralı destekleyenler (anti-Venizelist) olmak üzere iki keskin kutba ayrılmıştır. Venizelos 1920'de imzaladığı Sevr Antlaşması ile Yunanistan'ın en büyük hayali olan "iki kıta beş denize yayılma" ülküsünü, diğer bir deyişle Megali İdea ülküsünü büyük ölçüde gerçekleştirmiş olsa da artık savaş istemeyen Yunan halkı tercihini kraldan yana kullanmıştır. Ancak kral Venizelos'un Küçük Asya'da başlattığı savaşa devam etmiş ve Yunan ordusu Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki Türk ordusu karşısında, 30 Ağustos 1922'de hezimete uğramıştır. Küçük Asya'da kalan Yunan ordusu kalıntıları 24 Eylül 1922'de Sakız ve Midilli'de, kendi hükümetlerine karşı bir ihtilal yapmışlardır. Bu ihtilal literatüre 1922 İhtilali olarak geçmiştir. İhtilalciler her ne kadar bu hareketin partiler üstü olduğunu belirtmeler de ideolojik olarak Venizelist yanı ağır basmıştır. Bu çalışmanın ana konusunu, İhtilalin ortaya çıktığı andan itibaren, Küçük Asya Felaketinden

* Dr. Arş.Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı; e-mail:minehatip@gmail.com
ORCID:0000-0003-4723-515X

sorumlu tutulan kişilerin yargılanmaya başlandığı 13 Kasım 1922'ye kadar olan sürecin ayrıntılarıyla incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışma sonunda temel olarak 1922 İhtilalinin Yunanistan'da kralcılığı yok etmeye yönelik olduğu, felaketten sorumlu tutulanların cezalandırılmasının aslında siyasi bir hesaplaşma ve intikam süreci olduğu, Ulusal Bölünme sürecini daha da keskinleştirdiği ve cumhuriyeti doğrudan ilan etmese de bu rejime giden yolu açtığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Venizelizm, Anti-Venizelizm, Küçük Asya Felaketi, 1922 İhtilali, Yunanistan.

THE POLITICAL REPERCUSSIONS OF THE ASIA MINOR CATASTROPHE IN GREECE: THE REVOLUTION OF 1922

Abstract: Present-day Greece, whose capital is Athens and which is governed by a parliamentary democracy, took its first step toward independence by revolting against the Ottoman Empire in 1821. The Great Powers also became involved in this process, and in 1830 Greece emerged on the historical stage as a small kingdom governed by an absolute monarchy under Prince Otto of the Bavarian dynasty. However, widespread public dissatisfaction with the system of absolute monarchy, together with a number of other political and social factors, led to the Goudi Coup of 1909, carried out by the Military League. The most significant feature of this coup was its role in bringing Venizelos onto the political stage where he would become one of the most influential figures shaping the twentieth-century Greek politics. Subsequently, Greece entered the period known as the National Schism, a political and societal divide that emerged from the disagreement between King Constantine and Venizelos, particularly regarding whether Greece should participate in the First World War. During this period, Greek society became sharply polarized into two opposing camps: those who supported Venizelos (Venizelists) and those who supported the King (Anti-Venizelists). Although the Treaty of Sèvres, signed by Venizelos in 1920, appeared to fulfill to a great extent Greece's long-standing dream of expansion 'across two continents and five seas,' namely the Megali Idea, a war-weary Greek population ultimately chose to support the monarchy. However, the King chose to continue the war that Venizelos had initiated in Asia Minor, and the Greek army suffered a decisive defeat at the hands of the Turkish forces under the command of Commander-in-Chief Mustafa Kemal Pasha on 30 August 1922. Although the revolutionaries claimed that the movement stood above partisan politics, it was ideologically marked by a strong Venizelist orientation. Following the defeat in Asia Minor, the remnants of the Greek army revolted against their

own government on the islands of Chios and Lesbos on 24 September 1922. This uprising became known in the historiography as the Revolution of 1922. The principal aim of this study is a detailed examination of the period from the outbreak of the Revolution until 13 November 1922, when those held responsible for the Asia Minor Catastrophe were brought to trial. The study concludes that the Revolution of 1922 was fundamentally directed against royalism in Greece; that the punishment of those held responsible for the catastrophe constituted, in essence, a process of political reckoning and retribution; that it further intensified the National Schism; and that, although it did not directly proclaim a republic, it paved the way for the establishment of a republican regime.

Key Words: Venizelism, Anti-Venizelism, Asia Minor Catastrophe, the Revolution of 1922, Greece.

Extended Abstract: The Greeks, in 1821 under the leadership of Aleksandros Ypsilantis rose in revolt against the Ottoman Empire to struggle for their national independence. With the London Protocol of 3 February 1830, the independent Greek State established under the guarantee of the Great Powers. Great Powers also determined the political system of the Greece and in this context, Prince Otto of the Bavarian dynasty was placed on the Greek throne. Thus, Greece entered the international arena as a small kingdom governed under monarchical regime.

During the constitutional debates of January 1844, Kolettis articulated the basic principles of the ‘Megali Idea’ for the first time, a concept which would become the ideological groundwork for a national vision that would shape Greek political, diplomatic and territorial aspirations for decades to come.

The Constitution of 1844 preserved a centralized and authoritarian conception of government. At the same time, the country’s economic difficulties continued to deepen. As a result, a large-scale uprising broke out in Athens in 1862 with the support of both military and civilian elements, ultimately forcing Otto to abdicate the throne. And Great Powers placed on the Greek throne, Prince George I of the Danish House of Glücksburg in July 1863. Subsequently, the Great Powers appointed George as their High Commissioner in Crete for a three-year term.

Because the people of Crete wanted to unite with Greece known as Cretan Question, brought the Ottoman Empire and Greece into direct military confrontation. The resulting Greco-Turkish War of 1897 ended in a severe defeat for the Greek army. The appointment of Prince George as

High Commissioner had initially raised expectations that Crete's union with Greece would soon be achieved; yet these expectations proved unfounded. In this context, significant disagreements emerged between Prince George, the representative of the Great Powers on the island, and his legal adviser, Venizelos.

In addition to the defeat of 1897, the deteriorating economic situation generated considerable dissatisfaction, particularly among younger army officers. Within this context, the Military League was established in May 1909 under the leadership of Colonel Nikolaos Zorbas. In August 1909, officers affiliated with this organization carried out the Goudi Coup. The coup marked the beginning of a new phase in Greek politics by creating the conditions that would soon bring Venizelos to the forefront of national political life.

Upon becoming Prime Minister in January 1910, Eleftherios Venizelos sought to maintain good relations with the monarchy in order to prevent any harm to the Megali Idea. At the same time, he introduced a series of measures aimed at strengthening the Greek armed forces. With a modernized and more effective military, Venizelos led Greece into the Balkan Wars. As a result, the country's territory increased by approximately 93 percent, while its population grew by 77 percent. Furthermore, the Ottoman Empire formally recognized the union of Crete with Greece. However, the assassination of King George I in Thessaloniki disrupted this atmosphere of political stability.

When the First World War broke out in June 1914, Prime Minister Venizelos argued that Greece should enter the war in accordance with its alliance treaty with Serbia. King Constantine, however, preferred to maintain a policy of neutrality. As a result of this disagreement, Venizelos resigned from his post as prime minister in October 1915. In August 1916, pro-Venizelist military officers, supported by the National Defence Movement, which favored the Allied Powers, launched a military action against the royalist government. With the backing of the army, Venizelos established his own government in Thessaloniki. At the request of the Allied Powers, Constantine abdicated in favor of his second son, Alexander, in June 1917 and left the country. Thereafter, under the leadership of Venizelos, Greece entered the First World War on the side of the Allies.

At the Paris Peace Conference, convened in January 1919 to determine the post-war settlement, Venizelos sought to establish the Asian component of the vision of a "Greece extending across two continents and five seas." In order to safeguard its interests in the Eastern Mediterranean, Britain

permitted the Greek landing at Smyrna (İzmir) on 15 May 1919. The Treaty of Sèvres, signed on 10 August 1920 and never recognized by the Turkish side. However, the death of King Alexander in October 1920, following a bite from his pet monkey, revived the National Schism and this ideology once again come to dominate Greek political life.

On 5 December 1920, the Greek people voted in a plebiscite to recall King Constantine to the throne. Following his restoration to the throne, King Constantine I decided to maintain the Greek military presence in Asia Minor and refrained from withdrawing the forces that had landed at Smyrna (İzmir) on 15 May 1919. Consequently, the military campaign initiated under the Venizelist government continued under royalist leadership. At the same time, the Turkish National Movement, launched with Mustafa Kemal Pasha's arrival in Samsun on 19 May 1919, gradually evolved into a comprehensive political and military struggle against the post-war settlement imposed upon the Ottoman Empire. This conflict ultimately culminated in the decisive Turkish victory of 30 August 1922, fundamentally altering the balance of power in Anatolia and bringing an end to Greece's ambitions in Asia Minor.

In the aftermath of the decisive Turkish Victory of 30 August 1922, the government in Greece felt. In this atmosphere no political leaders willing to assume responsibility for governing the Greece. Finally a new government headed by N. Triantafyllakos was officially announced on September 1922.

The consequences of the Turkish victory of 30 August 1922 plunged the Greek population of Anatolia into a condition of acute uncertainty, isolation and despair. While the local Greek population was searching for ways to escape to Greece, the remnants of the defeated Greek army, gathered in Cesme, just outside Smyrna, began moving toward the islands of Lesbos and Chios with the intention of launching a revolutionary movement against the government in Athens.

Two prominent figures emerged as the principal leaders of the revolutionary movement: Colonel S. Gonatas, a supporter of King Constantine on the island of Lesbos, and N. Plastiras, a supporter of Venizelos on the island of Chios. The catastrophe of August 1922 nevertheless transformed this limited opposition into a broad-based military movement. In the aftermath of the defeat, ideological divisions between Venizelists and anti-Venizelists became increasingly secondary to a shared sense of national disaster. Officers and enlisted men from both camps came to believe that the principal responsibility for the collapse in Asia Minor lay with the government and the political leadership in Athens.

This common conviction created the conditions for an unprecedented degree of unity within the armed forces and provided the revolutionary movement with a much broader base of support than earlier Venizelist conspiracies had enjoyed.

After the preparatory efforts undertaken by Plastiras the movement ultimately broke out on 11 September 1922 on both islands. On 24 September 1922, Gonatas issued a proclamation addressed to the President of Parliament, the King, the Prime Minister, and the broader Greek nation. The document constituted the first official political manifesto of the revolution and sought to justify the insurgents' actions in the aftermath of the Asia Minor Catastrophe.

In the proclamation, Gonatas declared that the revolutionary forces were advancing toward Athens with the dual objective of overthrowing King Constantine I and the regime associated with him, while simultaneously taking the measures deemed necessary to safeguard Eastern Thrace. The statement thus framed the revolution not merely as a military uprising but as a national mission intended to rescue the state from the consequences of military defeat and political mismanagement.

Two days after Gonatas had drafted the revolutionary proclamation, the insurgent forces reached Lavrio on 26 September 1922 under the slogan "The Salvation of Greece." Even before arriving in Athens, the revolutionaries opened channels of communication with the government at Lavrio. During these exchanges, Plastiras demanded the immediate abdication of King Constantine. At the same time, the government of Triandafyllakos telegraphed its resignation. Following the demands of the revolutionary movement, Constantine was compelled to abdicate and leave for exile in Italy on 30 September 1922. Constantine's departure symbolized far more than the removal of a monarch from power. For many contemporaries, it represented the political collapse of the royalist regime that had dominated Greek affairs since the return of the King in 1920 and that had become closely associated with the Asia Minor Catastrophe. The abdication and exile of Constantine thus constituted one of the most significant achievements of the Revolution of September 1922. After Constantine's departure into exile, his son George ascended the Greek throne as King George II.

On 28 September 1922, the revolutionary forces entered Athens, where they received an enthusiastic welcome from large crowds. Their immediate objective was the formation of a new government capable of addressing the political and military crisis facing the country. In pursuit of this goal, Gonatas consulted the British and French ambassadors, seeking their views

on the composition of the new administration. The ambassadors, however, emphasized that the replacement of the King would not alter the Allied Powers' attitude toward Greece and that no substantial assistance should be expected. They further insisted that Greece evacuate Eastern Thrace and hand the region over to the Turkish side. Confronted with the absence of Allied support, the revolutionaries proceeded to establish a new government on 30 September 1922, headed by Krokidas as Prime Minister. In a telegram sent from London on 3 October 1922, Venizelos urged the Greek government to respect the decisions of the Allied Powers, warning that otherwise he would be unable to support his country.

From the moment the revolutionary movement emerged, one of its foremost objectives was to ensure the swift and exemplary punishment of those held responsible for the Asia Minor Catastrophe. To this end, judicial proceedings were initiated on 3 November 1922 under the presidency of General Othonaios, a prominent figure associated with the Venizelist camp, and a panel of eleven additional judges. The trial concluded on 27 November 1922, and the verdict was announced the following morning. Former Prime Ministers Gounaris, Stratos, and Protopapadakis, together with Baltatzis, Theotokis, and General Hatzianestis, were sentenced to death. The remaining defendants, General Stratigos and Admiral Goudas, were sentenced to life imprisonment. The death sentences were carried out by firing squad at Goudi later that same morning.

Although the 1922 Revolution did not directly proclaim a republic, it set Greece on a path away from monarchy. Between 1922 and 1924, the monarchy continued to exist legally, but it had largely lost its political legitimacy. Ultimately, on 25 March 1924, the Greek Parliament abolished the monarchy, and the proclamation of the Second Hellenic Republic was approved through a plebiscite.

Giriş

1. Yunan Devletinin Kuruluşu ve Bir Ulusal Ülkünün Doğuşu: Megali İdea

Nisan 1820'de Osmanlı Devleti'ne karşı Rus Çarı'nın güvendiği subaylardan Aleksandros İpsilantis'in hazırladığı plan çerçevesinde¹ Eflak

¹ Dimitris Malesis, "O Stratiotikos Agonas Stin Ksira, 1821-1824", içinde *1821 İ Epanastasi Ton Ellinon*, ed. Thanos Veremis-Andonis Klapsis (Atina: Ellinika Grammata, 2021), 110.

ve Boğdan'da başlayan² ve 1821 yılının Mart ayında Mora Yarımadası'na yayılan hareket, literatürde “Yunan İhtilali”³ ve “Yunan İsyanı”⁴ olarak adlandırılan sürecin başlangıcını oluşturmuştur.

1821'de başlayan ihtilal süreci, kendi jeopolitik çıkarları doğrultusunda İngiltere, Rusya ve Fransa'nın da dahil olmasıyla, 3 Şubat 1830 tarihinde Londra Protokolü ile sonuçlanmıştır.⁵ Söz konusu protokolle siyasi, idari ve ekonomik açıdan tam bağımsız Yunan Devleti'nin kuruluşu sağlanmıştır.⁶

Yunanistan her ne kadar uluslararası hukuk düzeyinde bağımsız bir devlet olarak tanınsa da yönetim biçimine Büyük Güçler karar vermişlerdir. Bu çerçevede devletin başına Bavyera Hanedanı'ndan Prens Otto getirilmiştir. Bu şekilde Yunanistan, mutlak monarşi ile yönetilen küçük bir krallık olarak tarih sahnesine çıkmıştır.⁷

Otto'nun mutlak monarşik yönetim anlayışı, ülkede anayasal monarşi yönündeki toplumsal ve siyasal talepleri artırmış, sonuçta kral, 1843 yılında bir anayasa hazırlanmasını kabul etmiştir.⁸ Böylece oluşan meşruti

² Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009, 1.bs., s.98.

³ İbrahim Alper Arısoy, *Türk-Yunan İlişkilerine Adalar Arasından Bakış, Kızılhisar Karystos (15.-19. Yüzyıllar)*, Efe Akademi Yayınları, İstanbul 2023, s.29.

⁴ “Yunan İhtilali” ya da “Yunan İsyanı” şeklindeki adlandırmalar, esasen aynı tarihsel olgunun farklı açılardan değerlendirilmesinin bir sonucudur. Yunan tarafı süreci, ulusal bağımsızlığın kazanımı bağlamında ele alarak “isyan” kavramını kullanmayı tercih ederken, Osmanlı-Türk bakış açısında bu hareket “ ihtilal” olarak nitelendirilmiştir. Nitekim isyanın yaşandığı dönemde II. Mahmud tarafından da bu olayın “ihtilal” olarak tanımlandığı görülmektedir. Miras Leonidas, “ İ Proslipsis Tu Elliniku Epanastasi Stin Othomaniki Aftokratoria: İ Andidrasıs Ton Othomanon Apenandi Stin Elliniki Epanastasi Ke Ston Elliniko Alutrotismo (1821-1870)” (Doktora Tezi, Trakya Dimokritio Üniversitesi,2019), s.66.

⁵ M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 17-25.

⁶ Örenç, a.g.e., s. 187

⁷ Hatipoğlu, a.g.e., s.27-30.

⁸ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, Çev.Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s.65.

ortamda ilk seçimler yapılmış ve seçimleri Fransız Partisi'nin lideri,⁹ krallığın ilk yirmi yılındaki en önemli siyasal kişiliklerden biri olan Ioannis Kolettis kazanmıştır.¹⁰ Kolettis 1844 Ocak ayında anayasa hazırlanırken bir konuşma yapmış¹¹ ve bu konuşmasında ilk kez Türkçe'de "Büyük Fikir, Büyük Ülkü"¹² anlamına gelen Megali İdea'nın tanımını ana hatlarıyla yapmıştır.

Burada içerdiği geniş anlam nedeniyle Megali İdea terimi ile ilgili bir parantez açmak gerekmektedir. Modern Yunanistan tarihini simgeleyen en önemli milliyetçi proje olan Megali İdea, 1830 yılında Yunan Devletinin kuruluşundan 1949'daki iç savaşın sonuna kadar Yunan devletinin siyasi, toplumsal ve diplomatik yönelimini belirlemiştir. Bu çalışmanın çerçevesinde Megali İdea terimi, 1922'de Türk tarafının Yunanistan'a karşı kazandığı 30 Ağustos 1922 Zaferi ile sınırlıdır.

Kolettis'in tanımını yaptığı "Megali İdea" kavramı, kısa sürede Yunan ulusunun büyük bir kesiminin benimsediği bir düşünce haline gelmiştir.¹³ 1844 Anayasası'nın da otoriter yönetim anlayışını koruması nedeniyle 1862'de Atina'da Otto'yu tahtından eden asker ve sivil destekli bir ayaklanma çıkmıştır. Bu ayaklanma üzerine Otto tahtını bırakmak zorunda kalmıştır. Temmuz 1863'te Büyük Güçlerin kararıyla Yunan tahtına Danimarka'nın Glücksburg Hanedanı'ndan Prens I. Yorgos getirilmiştir.¹⁴ Yorgos'a tüm 'Elenlerin Kralı'¹⁵ ünvanı verilmiştir. Yorgos'a verilen bu

⁹ Hatipoğlu, a.g.e., s.31.

¹⁰ Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*, Derlem Yayınları, İstanbul 2010, s.38.

¹¹ Kolettis konuşmasında şöyle diyordu: "...Yunanistan Krallığı, bütün Yunanistan değildir; o, Yunanistan'ın sadece küçük ve en fakir parçasıdır. Yunanlı da sadece kraliyet sınırları içinde yaşayan Yunanlı değildir: Yanya'da, Selanik'de, Serez'de, Edirne'de, Konstantinopolis (İstanbul)'de, Trabzon'da, Girit'de, Sisam'da yaşayan ve tarihin herhangi bir döneminde ve hangi topraklarda yaşamış olursa olsun, Yunan ırkına mensup olan herkes Yunanlıdır... Elenizm'in iki büyük merkezi vardır: Atina ve Konstantinopolis. Atina sadece kraliyetin başşehridir; Konstantinopolis ise bütün Elenler'in sevinci, ümidi olan büyük başşehirdir." Hatipoğlu, a.g.e., s.31-32.

¹² Erdem, a.g.e., s.36.

¹³ Leonidas, a.g.e., s.168.

¹⁴ I. Yorgos tahta geldiğinde Yunanistan'daki sosyal hayatın ayrıntıları için bkz. Douglas Dakin, *İ Enopoisi Tis Elladas 1770-1923*, Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, Atina, 2012, s. 147-153.

¹⁵ Hatipoğlu, a.g.e., s.36.

ünvanın ilerleyen yıllarda Megali İdea'nın resmi devlet ideolojisi haline gelmesinde önemli bir etkisi olmuştur.¹⁶ Büyük Güçler Yorgos'u üç yıllık bir süre için Girit'te kendileri adına Yüksek Komiser olarak atamışlardır.¹⁷ Yorgos'un temel görevi, adada barış ve düzeni sağlamak ile düzenli bir idari yapı kurmak olmuştur.¹⁸

2. Yunanistan'da Rejim Krizinin İlk Eşiği: Gudi Darbesi ve Venizelos'un Siyaset Sahnesine Çıkışı

1890-1909 yıllarında Yunanistan ağır ekonomik krizler yaşamıştır. Bunun yanı sıra Girit halkının Yunanistan'la birleşmek istemesi (enosis) nedeniyle 1897 Osmanlı-Yunan savaşı çıkmıştır. Bu savaşta Yunan ordusu yenilmiş ancak Büyük Güçlerin müdahalesiyle Osmanlı ilerleyişi durdurulmuştur.¹⁹

Yunan halkının beklentilerinin aksine Prens Yorgos'un Girit'e gelmesi adanın Yunanistan'la birleşmesi sürecini kolaylaştırmamıştır.²⁰ Büyük Güçlerin de enosis istemediği göz önüne alındığında onlar adına Komiserlik yapan Prens Yorgos ile hukuk danışmanı Venizelos arasında görüş ayrılıkları başlamıştır.²¹

Bu çalışmaya konu olan 1922 İhtilali, Venizelos yanlıları ve Kral yanlıları diğer bir deyişle Venizelizm ve anti-Venizelizm kavramlarını içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla burada Venizelos'un kim olduğuna dair bilgi verilmesi faydalı olacaktır. Bu çerçevede Venizelos'un hayatının ilk yıllarına ve aldığı eğitime yer verilecek, çalışmanın içinde Venizelos portresi daha net hale gelecektir.

Venizelos, 23 Ağustos 1864 tarihinde, o zaman Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan Girit Adası'nın Hanya Kazası'na bağlı

¹⁶ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18.ve19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Haşım Koç-Gülçin Koç, Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s.190-193.

¹⁷ Thanos Veremis, *Eleftherios Venizelos, O Oramatistis Tu Efiktu*, Metehmio Yayınları, Atina, 2017, s. 37.

¹⁸ Lili Makraki, "Stin Turkokratoumeni Kriti" içinde *O Eleftherios Venizelos kai I Epohi Tou*, ed. Th. Veremis ve İ. Nikolakopoulos, (Atina: Ellinika Grammata, 2005), s.45.

¹⁹ Erdem, a.g.e., s.71.

²⁰ Ayşe Nühket Adıyeke ve Nuri Adıyeke, *Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, s.333.

²¹ Hatipoğlu, a.g.e., s.43.

Mournies Köyü'nde dünyaya gelmiştir.²² Venizelos 1887 yılında Atina'da hukuk eğitimini tamamlayarak Hanya'ya dönmüş ve avukatlık kariyerine başlamıştır.²³ Venizelos 1889 yılında 24 yaşındayken Girit Genel Meclisi'ne seçilerek siyasete atılmıştır.²⁴ 1890 yılında Hanyalı bir ailenin kızı olan Maria Eleftheriou ile evlenmiş bu evlilikten Kiriakos ve Sofoklis adında iki erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Büyük Yunanistan idealiyle özdeşleşen Venizelos 1936 yılında Paris'te hayata veda etmiştir. Venizelos'un naaşı 29 Mart 1936 tarihinde Paris'ten Hanya'ya getirilmiş ve adaya defnedilmiştir.²⁵

1905 Mart'ında Prens Yorgos meşruiyetini seçim yoluyla güçlendirmeye çalışmıştır. Bu süreçte seçimlerin adil olmadığını düşünen Venizelos ve destekçileri Mart 1905'te Hanya yakınlarındaki Theriso Köyü'nde toplanarak bir "İhtilal Meclisi" oluşturmuşlardır.²⁶

1908 yılı sonundan 1909 yazına kadar geçen dönemde Yunanistan'da önemli gelişmeler yaşanmıştır; Ekim 1908'de Girit Meclisi, Yunanistan'la enosisi tek taraflı olarak ilan etmiştir ve Girit Adası'nın yönetimini beş üyeli bir Yürütme Komitesi'ne bırakmıştır. Venizelos bu komitede dışişleri yönetimini üstlenmiştir. Büyük Güçlerin müdahalelerine rağmen, gerilim daha da artırmıştır. Bu ortamda Mayıs 1909'da, 'Askeri Birlik Örgütü'²⁷ Albay Nikolaos Zorbas önderliğinde kurulmuştur. Örgüt var olan rejimi yıkmak niyetinde olmadığını sadece ülkede yolunda gitmeyen ordu, ekonomi, bürokrasi alanlarında iyileştirmeler yapmayı hedeflediğini belirtmiştir.²⁸

Böylece Askeri Birlik Örgütü'ne mensup subaylar, terfi imkânlarını sınırlayan bir yasa tasarısına karşı başkaldırıda bulunarak, hazırladıkları

²² Esra Özşüer, [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/658/Elleftherios-Kvriakos-Venizelos-\(1864-1936\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/658/Elleftherios-Kvriakos-Venizelos-(1864-1936)). Erişim Tarihi: 01.04.2026.

²³ Makraki, Stin Turkokratimeni..., s.22.

²⁴ Makraki, Stin Turkokratimeni...,s.24.

²⁵ Özşüer, [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/658/Elleftherios-Kvriakos-Venizelos-\(1864-1936\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/658/Elleftherios-Kvriakos-Venizelos-(1864-1936)). Erişim Tarihi, 01.04.2026.

²⁶ <https://www.venizelos-foundation.gr/en/museums/museum-therisso/the-history-of-the-revolution-1905/>. Erişim Tarihi, 01.04.2026.

²⁷ Thanos Veremis, " O Venizelismos Tis Anorthosis" içinde *O Eleftherios Venizelos kai I Epohi Tou*, ed. Th. Veremis ve İ. Nikolakopoulos, (Atina: Ellinika Grammata, 2005), s.67.

²⁸ Esra Özşüer, *Megali İdea 1821 Mora İsyanı'ndan Küçük Asya Bozgunu'na*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2025, s.85.

muhtırayı Yunan basınına vermişlerdir.²⁹ Subaylar, Atina'nın doğu banliyölerinden Gudi'de, 15 Ağustos 1909 sabah saatlerinde toplanmaya başlamışlardır.³⁰ Daha sonra bu hareketin etkisi tüm Yunanistan'a yayılmıştır. Böylece 14 Eylül 1909'da ordu ve halktan oluşan büyük bir topluluk Atina'nın merkezinde yer alan Ari Parkı'nda bir araya gelerek büyük bir miting yapmışlardır.³¹

Yunan halkı artık Kral ve çevresini istemediğini Gudi Darbesi ile göstermiştir.³² Gudi Darbesi yalnızca Yunan iç siyasetine ait bir olay olmakla kalmamış, aynı zamanda ilerleyen yıllarda Anadolu Harekatı'nda yer alacak askeri ve siyasi isimleri de belirlemiştir.³³

3. Venizelos İktidarı ve Modernleşme Hamleleri

Askeri Birlik eski siyaset adamları yerine³⁴ Venizelos'u temsilci olarak seçmiştir.³⁵ 18 Ocak 1910'da yapılan seçimleri Venizelos ve başkanlık ettiği Liberal Parti 362 sandalyeden neredeyse 300'ünü ele geçirerek kazanmıştır. Venizelos hükümeti 6 Ekim 1910'da yemin ederek başbakanlık görevini üstlenmiştir.³⁶

Venizelos başbakan olur olmaz savunucusu olduğu Megali İdea'nın zarar görmemesi için³⁷ monarşik düzene ve saraya müdahale etmeyeceğini gösteren temkinli bir politika izlemiştir. Bunun yanı sıra Venizelos Veliht Konstantin'i ordu müfettişliği görevine getirmiştir.³⁸

Bizzat Harbiye ve Bahriye nazırlıklarını üstlenen Venizelos Yunan donanmasına özel bir önem vermiştir.³⁹ Bunların yanı sıra Venizelos

²⁹ Duglas, a.g.e., s.271.

³⁰ Erdem, a.g.e., s.73.

³¹ Özsüer, a.g.e., s.86.

³² Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, 2016. "Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme." *Atatürk Yolu Dergisi* 15 (58). https://doi.org/10.1501/Tite_0000000441. s. 109.

³³ Erdem, a.g.e., s.75.

³⁴ Clogg, a.g.e., s.96.

³⁵ Duglas, a.g.e., s.275.

³⁶ Leonidas Kallivretakis, "İ Periodos Tis Aftonomias," içinde *O Eleftherios Venizelos kai I Epohi tou*, ed. Thanos Veremis ve I. Nikolakopoulos (Atina: Ellinika Grammata, 2005), s.64-66.

³⁷ Özsüer, a.g.e., s.90.

³⁸ Erdem, a.g.e., s.79.

³⁹ Duglas, a.g.e., s.280-284.

eğitim sisteminde ve idarede geniş çaplı reformlar başlatarak Yunanistan'ı Avrupa seviyesine çıkaracak adımlar atmıştır.⁴⁰

4. Megali İdea Yolunda İlk Büyük Adım: Balkan Savaşları ve Venizelos

1912 yılına gelindiğinde Balkan Devletleri, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve askeri çıkmazdan faydalanarak Balkan coğrafyasındaki varlığına son vermek için birleşerek Birinci Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır.⁴¹ Bu ortamda Venizelos da Megali İdea ülküsünü gerçekleştirmenin peşine düşmüştür.⁴² Venizelos için Birinci Balkan Savaşı, Krallık toprakları dışında yaşayan Yunanların kurtarılması anlamına gelmekteydi.⁴³

Haziran 1913'te başlayan İkinci Balkan Savaşı, 10 Ağustos 1913'te Bükreş Antlaşması ile sona ermiştir. İkinci Balkan Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Trakya'nın küçük bir kısmında ve İstanbul hariç, yarımada'daki hâkimiyetine son vermiştir.⁴⁴ İkinci Balkan Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında 14 Kasım 1913 tarihinde Atina Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Girit'in Yunanistan'a resmen bağlanmasını kabul ederken Yunanistan'ın savaş sürecinde elde ettiği toprak kazanımlarını da tanımıştır.⁴⁵

Balkan Savaşları hem Yeni Yunanistan tarihi açısından hem de Venizelos açısından büyük bir askeri başarı olmuştur. Venizelos'un iktidara gelmesinden sonra 10 ay içinde Yunanistan'ın yüzölçümü yaklaşık %93 oranında ve nüfusu %77 oranında artmıştır.⁴⁶

Yunan ordusunun İngiliz ve Fransız askeri danışmanlar tarafından eğitilmesi ve Venizelos'un Başbakan olurken sarayla uyum içinde çalışması sonucunda Yunanistan Balkan Savaşları'nda başarı elde etmiştir.⁴⁷ Ancak Kral Yorgos'un Selanik'in askeri zaferini kutlamak için

⁴⁰ Özsüer, a.g.e., s.90.

⁴¹ Erdem, a.g.e., s.81.

⁴² Igor Despot, *Savaşın Tarafların Gözüyle Balkan Savaşları: Algılar ve Yorumlar*, çev. Mete Tuncay İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2020, s.10–11.

⁴³ Özsüer, a.g.e., s.93.

⁴⁴ Jelavich, a.g.e., s.105.

⁴⁵ Erdem, a.g.e., s.84.

⁴⁶ Yorgos Mavrogordatos, *1915 O Ethnikos Dihamos*, Pataki Yayınları, 13. Basım, Atina, 2015, s.33.

⁴⁷ Hatipoğlu, a.g.e., s.60.

gittiği resmi gezide akıl hastası olan Aleksandros Skinas tarafından öldürülmesiyle ülkede sağlanan istikrar ortamı bozulmuştur.⁴⁸

Ölen Kral Yorgos'un yerine Prens Konstantinos geçmiştir. Konstantinos babası kadar tecrübeli değildi ayrıca ordu içindeki kendisine yakın çevrelerin etkisine açık bir eğilim sergilemekteydi.⁴⁹ Bunun yanı sıra Konstantinos askeri eğitimini Berlin'de almıştı ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'in kız kardeşi Sofia ile evliydi.⁵⁰

5. 1922 İhtilaline Giden Yol: Ulusal Bölünmenin Doğuşu

Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan Velihtı Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından düzenlenen suikast sonucu hayatını kaybetmesi Dünya Savaşı'nı başlatan 'kıvılcım' olmuştur.⁵¹ Bu suikast Avrupa'yı genel bir savaşa sürüklerken Yunanistan'ı da oldukça hassas bir konuma taşımıştır. Çünkü Dünya Savaşı'nın başlamasından bir yıl önce, 1 Haziran 1913'te, Yunanistan ile Sırbistan arasında yapılan İttifak Antlaşması'nın 1. Maddesine göre taraflardan biri üçüncü bir devletin saldırısına uğradığında, diğer taraf askeri yardımda bulunacaktı. Söz konusu antlaşma, Balkanlar'da Bulgaristan'ın genişleme yönündeki politikasına karşı genel dengeyi korumayı amaçlıyordu.⁵²

Yunan Hükümeti, Ferdinand suikasti sonucunda ortaya çıkan Avusturya-Sırbistan krizine mesafeli yaklaşmış ve yeni gelişmeleri beklemeyi tercih etmiştir.⁵³ Atina'nın bu noktada tarafsız kalması, salt diplomatik bir tercih olmanın ötesinde, dış politikanın hangi anayasal makam tarafından belirleneceği sorununu gündeme getirmiştir.⁵⁴

19 Şubat 1915'te İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ni savaştan çıkarmak ve Boğazlar üzerinden İstanbul'a ulaşmak amacıyla Çanakkale Boğazı'na yönelik bir deniz harekâtı başlatmıştır. İtilaf Devletleri bu harekate Yunan

⁴⁸ Özsüer, a.g.e., s.99-100.

⁴⁹ Duglas, a.g.e., s.305.

⁵⁰ Hatipoğlu, a.g.e., s.60.

⁵¹ Meryem Günaydın. 2014. "Arşidük Fransuva Ferdinand Suikastı, 28 Haziran 1914". *Gazi Akademik Bakış* 8 (15):2-3.

⁵² Yannis Stefanidis, "O Ethnikos Dihasmos" içinde *O Eleftherios Venizelos ke i Epohi tou*, ed. Thanos Veremis ve I. Nikolakopoulos Atina: Ellinika Grammata, 2005, s.139-141.

⁵³ Erdem, a.g.e., s.89.

⁵⁴ Istoría Tou Ellinikou Ethnous, Atina Yayınları, Atina, 1978, s.15.

kuvvetlerinin de katılımını istemiştir. Böylece Yunanistan için Başkent İstanbul'a girme konusunda⁵⁵ önemli bir fırsat ortaya çıkmıştır.⁵⁶

Venizelos Yunanistan'ın şimdiden İngiltere ve Fransa ile birlikte bu harekatta yer alması gerektiğini böylece savaş sonrası düzenin kurulmasında Yunanistan'ın da yeri olacağını belirtmiştir. Venizelos bu görüşlerini Şubat 1915'te Kral'a Çanakkale Planı ile sunmuştur.⁵⁷

Konstantinos Yunanistan'ın savaşa girmesi konusunu 3-5 Mart 1915'te askeri ve siyasi kurmaylarını bir araya getirdiği toplantıda ele almıştır.⁵⁸ Toplantıda Genel Kurmay Başkanı Korgeneral Viktor Dusmanis ve yardımcısı Yarbay Ioannis Metaksas'ın görüşleri belirleyici olmuştur. Her iki asker de Prusya militarizminin anlayışıyla yetişmişlerdi, bu nedenle Alman ordularının zafer kazanacağına inanıyorlardı. Çanakkale Planı'nı kabul ettiremeyen Venizelos 6 Mart 1915'te Başbakanlık görevinden istifa etmiştir.⁵⁹ Bu noktada kriz, Venizelos'un parlamenter meşruiyete ve ittifak yükümlülüklerine dayanan dış politika anlayışı ile Kral Konstantinos'un kraliyet yetkisini esas alan, mutlak tarafsızlık ve askeri ihtiyat vurgulu yaklaşımı arasında keskin bir çatışmaya dönüşmüştür.⁶⁰

6 Mart 1915'te görevinden ayrıldıktan sonra aynı yıl 13 Haziran 1915'te⁶¹ yapılan seçimleri Venizelos açık bir üstünlükle kazanmıştır.⁶² 27 Haziran 1915'te Venizelos yeniden Başbakan olmuştur. Bunu kısa süre içinde Venizelos yanlılarının ordu, donanma ve kamu yönetimindeki görevlere geri dönmesi ve Konstantinos rejimiyle özdeşleşmiş olanların tamamının tasfiyesi izlemiştir. İtilaf Devletleri Venizelos yönetimindeki Yunanistan'a kredi sağlamışlardır.⁶³

⁵⁵ Megali İdea çerçevesinde Yunanistan'ın İstanbul'u işgal planının ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Tağmat, Çağla Derya. 2025. "Megali İdea'nın Zirve Noktası: Yunanistan'ın İstanbul'u İşgal Planı (1922), *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 525-548.

⁵⁶ Dimitriou Vaka, *I Megali Ellas O Eleftherios Venizelos Polemikos İgetis*, Mih. Salıveru Yayınları, Atina, 1964, s.55.

⁵⁷ Istoria Tou Ellinikou, s.22.

⁵⁸ Özsüer, a.g.e., s.118-119.

⁵⁹ Stefanidis, a.g.e., s.141.

⁶⁰ Istoria Tou Ellinikou, s.15

⁶¹ Duglas, a.g.e., s.312.

⁶² Clogg, a.g.e., s.112.

⁶³ Duglas, a.g.e., s.326.

Venizelos'un başbakanlığı döneminde Bulgaristan, Eylül 1915'te Sırbistan'a saldırmıştır. Bu gelişme, Yunanistan'ın 1913 yılında Sırbistan ile imzaladığı ittifak antlaşması gereğince Atina'nın müttefikine destek verme yükümlülüğünü gündeme getirmiştir. Venizelos antlaşma hükümleri çerçevesinde Sırbistan'a destek sağlanmasını savunmuş ve İngiltere ile Fransa'yı Selanik'e askeri kuvvet göndermeye çağırmıştır. Ancak Kral, Yunanistan'ın savaşa sürüklenebileceği kaygısıyla bu girişime karşı çıkmıştır. Böylece iki lider arasındaki ayrışma daha da derinleşmiş ve Venizelos 7 Ekim 1915'te başbakanlık görevinden istifa etmiştir.⁶⁴ Yunan Meclis'i 1917 Haziran'ına kadar Kral yanlılarınca yönetilmiştir. Dolayısıyla Yunanistan bu süreç boyunca, Dünya Savaşı'na girme konusunda tarafsız kalmayı ilke edinen siyasilerce yönetilmiştir. Özetle 1915 yılı, Yunan siyasal hayatında uzun yıllar yankılanacak olan Ulusal Bölünmenin somutlaştığı bir kırılma noktası olmuştur.⁶⁵

Ağustos ayında, İtilaf Devletleri'ni destekleyen Ulusal Savunma Örgütü'nün de desteğini alan Venizelos yanlısı askeri kadrolar, krallık yanlısı hükümete karşı siyasal bir askeri hareket başlatmışlardır. Bu süreçte Venizelos ordunun desteğiyle Selanik'te kendi yerel hükümetini kurarak Ulusal Bölünme'yi kurumsal bir düzeye taşımıştır.⁶⁶

İtilaf Devletleri'nin desteğiyle Selanik'te kurulan Venizelos hükümeti, kısa sürede uluslararası meşruiyet kazanmış ve İtilaf Devletleri tarafından Yunanistan'ın temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Bir İtilaf donanması Atina'nın Pire Limanı'na gelerek, dönemin Zaimis Hükümeti'ne Kral Konstantinos'un tahtını terk etmesi yönündeki taleplerini iletmışlerdir.⁶⁷ Kral 12 Haziran 1917'de, tahtını en büyük oğlu II. Yorgos'a bırakarak krallık görevinden istifa ettiğini açıklamıştır. Böylece Yunanistan Venizelos'un yönetimine geçmiştir. Yunan ordusu İtilaf Devletleri safında olduğunu kanıtlamak amacıyla⁶⁸ Eylül 1918'de bir İtilaf gücüne katılarak Bulgaristan'a hücum etmiştir. Böylece Venizelos Ulusal Bölünme pahasına da olsa ülkesini sonlara doğru Dünya Savaşı'na sokmuştur. Venizelos için şimdi sıra ülkesini savaşa sokmakta haklı olduğunu

⁶⁴ Clogg, a.g.e., s.112.

⁶⁵ Özsüer, a.g.e., s.128.

⁶⁶ Clogg, a.g.e., s.113.

⁶⁷ Duglas, a.g.e., s.325.

⁶⁸ Clogg, a.g.e., s.117.

kanıtlamak üzere ve ülkesi adına kazançlar sağlamak üzere Paris Barış Konferansı'na gitmeye gelmişti.⁶⁹

6. Paris'ten Sevr'e Megali İdeanın Diplomatik Zaferi

İtilaf Devletleri, Dünya Savaşı'nın sonuçlarını görüşmek üzere⁷⁰ 18 Ocak 1919 tarihinde 32 devletin katılımıyla Paris'in Versay Sarayı'nda toplanmışlardır. Bu çerçevede İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nden Yunanistan'a verilecek pay konusu ile de ilgilenmişlerdir.⁷¹

Yunanistan Başbakanı Venizelos, içerde krallık yanlılarına karşı kazandığı zaferle, ülkesini Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden biri olarak temsil etmek üzere⁷² ve İtilaf Devletleri'nin hükümetine vermiş oldukları açık destekle⁷³ 12 Aralık 1918'de Paris'e gelmiştir.⁷⁴

Venizelos Küçük Asya üzerindeki taleplerini, 3-4 Şubat 1919'da Paris Barış Konferansı önünde Yüksek Konsey'e sunmuştur.⁷⁵ Bu çerçevede Venizelos Karadeniz ve Çatalca hattına kadar Batı ve Doğu Trakya'nın tamamını⁷⁶ istemiştir. Bunun yanı sıra Venizelos Rum Patrikhanesi'nden aldığı uydurma istatistiklere dayanarak⁷⁷ İzmir şehri üzerinde hak iddia etmiştir.⁷⁸ Kısacası Venizelos Özsüer'den alıntılanırsa "... İki kıtaya ve beş denize uzanan Yunanistan'ın Asya ayağını oluşturmaya çalışmıştır."⁷⁹

İngilizler Yunanistan'ı, Doğu Akdeniz'de İngiltere'nin çıkarlarını tehlikeye sokmayacak sadık bir güç olarak görüyorlardı. Böyle olunca da

⁶⁹ Thomas W. Gallant, *Neoteri Ellada Apo Ton Polemo Tis Aneksartisias Mehri Tis Meres Mas*, Atina, Pedio Yayınevi, 2017, s.290.

⁷⁰ Mustafa Turan, *Milli Mücadele Tarihi*, Ankara, Berikan Yayınevi, 2019, s.32

⁷¹ Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye'nin Bağımsızlık Mücadelesi ve Dış Politika (1919-1923)*, İstanbul, DER Yayınları, 2022, s. 17.

⁷² Duglas, a.g.e., s.333.

⁷³ Gallant, a.g.e., s.292.

⁷⁴ Duglas, a.g.e., s.333.

⁷⁵ Margaret Macmillan, *Paris 1919- 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi*, çev. Belkıs Dışbudak, Ankara, ODTÜ yay., 2003, s.345-346.

⁷⁶ Esra Özsüer, "Eleftherios Venizelos'un Hatıratında Paris Barış Konferansı ve İzmir'in Yunanlara Bırakılma Kararı," *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 59, Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (2023): 289.

⁷⁷ Macmillan, a.g.e., s.345-346.

⁷⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Tuna, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 6. Baskı, 2013, s.326.

⁷⁹ Özsüer, a.g.e., s.293.

Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'a tam bir destek vermişlerdir. İngiltere İtalyanların Anadolu'dan istedikleri pay çerçevesinde Anadolu'ya asker çıkarmalarını engellemek için 15 Mayıs 1919'da Yunanların İzmir'e asker çıkarmalarını onaylamıştır.⁸⁰

Burada İzmir'in işgali sonrasında Yunanistan'daki duruma değinmekte fayda vardır. Bu çerçevede, 1919 yılı baharında Yunan kamuoyunda Megali İdea'nın gerçekleşmesinin önünde artık ciddi bir engel kalmadığı yönünde yaygın bir kanaat oluşmuştur. Bu çerçevede birçok kişi, işgalin hukuki ve siyasi açıdan kesinlik kazanması için yalnızca ilgili antlaşmaların imzalanmasının kaldığını düşünmekteydi. Bununla birlikte savaş sonrasında Yunanistan, insan kaybı bakımından bölgedeki diğer devletlere kıyasla daha sınırlı bir bedel ödemiş olsa da, savaşın toplumsal ve ekonomik etkileri oldukça ağır olmuştur. Savaş sonrası dönemde ülke ciddi bir borç yükü altına girmiş, buna ek olarak işçi hareketlerinin güçlenmesi ve toplumsal sınıflar arasındaki ayrışmanın derinleşmesi yeni bir iç siyasi kriz ortamı yaratmıştır. Paris'te müzakereler devam ederken dahi ülke içindeki ciddi sorunlar, konferansta şekillendirilen büyük ölçekli planları tehlikeye atabilecek bir nitelik taşımaktaydı ayrıca Venizelos'un Yunanistan'da geride bıraktığı Liberal Parti hükümeti, giderek daha az destek görmeye ve popülerliğini kaybetmeye başlamıştı.⁸¹

Paris Barış Konferansı'nda Türkiye ile ilgili meseleler, aylar süren müzakerelerde çözülememiş bu sorunlar Konferans'ın resmi çerçevesi dışında yürütülen müzakerelerde ele alınmıştır. Böylece 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması imzalanmıştır. Sevr Antlaşması, Yunanistan'ın kurulduğu andan itibaren temel ideolojisi haline gelmiş olan Megali İdea'nın somut bir siyasal karşılık kazanması demektir. Antlaşma ile Yunanistan'ın sınırları önemli ölçüde genişletilmiştir; Doğu Trakya Çatalca hattına kadar Yunan egemenliğine bırakılmıştır ve Kuzeydoğu Ege Adaları üzerindeki fiili hakimiyet hukuki bir anlam kazanmıştır. Ayrıca İmroz ve Bozcaada dahil Ege adalarının Yunanistan'a bırakılması öngörülmüştür. Sevr Antlaşması ile İzmir ve çevresinin yönetimi Yunanistan'a devredilirken, bölge üzerindeki egemenlik sembolik olarak Osmanlı sultanına bırakılmış ve beş yıl sonra yapılacak bir plebisitle bölgenin kesin statüsünün belirlenmesi öngörülmüştür.⁸²

⁸⁰ Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye Dünya Savaşından 1971'e*, çev. Babür Kuzucu, İstanbul, Belge Yayınları, 6. Baskı, s.39.

⁸¹ Gallant, a.g.e., s.297.

⁸² Areti Tunda Fergadi, *Themata Ellinikis Diplomatikis İstorias 1912-1941*, Atina, Sideris Yayınları, 2005, s.150-151.

7. Zaferden Yenilgiye: Venizelos'un 1920 Seçimlerini Kaybetmesi

Tam da bu zafer anında kader, genç yaşına rağmen sağduyu ve ılımlılık sergilemiş olan Kral Aleksandros'u hedef almıştır. 25 Ekim 1920'de Aleksandros, evcil bir maymunun ısırması sonucu hayatını kaybetmiştir.⁸³ Kralın ölümüyle Ulusal Bölünme yeniden uyanmıştır.⁸⁴

Bu sırada Yunanistan, Venizelos'un halktan yeni bir yetki talep etmesi kararı nedeniyle seçim öncesi bir çalkantı dönemine girmiş bulunuyordu.⁸⁵ Sevr Antlaşması'nı imzalayan Venizelos yapılacak olan seçimler sonucunda kendisinin kazanacağına öylesine inanıyordu ki yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir: "Seçimler yapılacak ve Yunan halkının, Helenizm'in onlara dayattığı en şanlı antlaşma olan Sevr Antlaşması'na oylarıyla imza atmayı reddedeceklerine inanmıyorum."⁸⁶

Yaklaşık 300.000 kişilik bir ordunun silah altında tutulmaya devam edilmesi – ki bunların önemli bir kısmı sekiz yıldır aralıksız hizmet etmekteydi- bu ordunun finansmanı için gerekli yüksek vergiler ve ticaretin canlanmaya başlaması ile birlikte bazı kesimlerin hızla servet edinmeye başlaması gibi gelişmeler, seçim öncesi atmosferin giderek daha da ağırlaşmasına neden olmuştur.⁸⁷

Böylesi bir ortamda seçimlere giden Yunan halkı, "Büyük Yunanistan'ın Yaratıcısı Venizelos'u"⁸⁸ hayal kırıklığına uğratmışlardır. Venizelos kendi sandalyesini dahi kaybederek ağır bir yenilgiye uğramıştır. Seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz Venizelos, yönetimi kazananlara devretmiş ve aktif siyasetten çekildiğini ilan ederek, kendi isteğiyle Paris'e sürgüne gitmiştir. 4 Kasım 1920'de Dimitrios Rallis'in Başbakanlığında hükümet kurulmuştur. Rallis Hükümeti'nin ilk işi, Büyük Güçlerin itirazlarına rağmen, kralın ülkeye dönmesini sağlamak ve Venizelist subayları görevden uzaklaştırmak olmuştur. Rallis Küçük Asya ordularının komutanlığına Papulas'ı atamıştır. Papulas iyi bir asker olduğu için değil, Konstantinizme yani kralcılığa emek verdiği için seçilmiştir.⁸⁹ Böylece 5

⁸³ Dakin, a.g.e., s.343.

⁸⁴ Cihangir, a.g.m., s.111.

⁸⁵ Dakin, a.g.e., s.343.

⁸⁶ Vaka, a.g.e., s.520.

⁸⁷ Dakin, a.g.e., s. 343.

⁸⁸ Vaka, a.g.e., s.522.

⁸⁹ Mavrogordatos, 1915 O Ethnikos Dihasmos, s.14142.

Aralık 1920’de Yunan halkı bir plebisit yoluyla Konstantinos’u ülkeye geri çağırmıştır.⁹⁰

8. Küçük Asya Felaketinden 1922 İhtilaline: İhtilal Öncesi Yunanistan

Yunanistan’a gelen Konstantinos, 15 Mayıs 1919’da İzmir’e çıkan Yunan ordusunu geri çekmemiştir. Aynı yıl Mustafa Kemal Paşa’nın 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkmasıyla başlayan Milli Mücadele süreci, 30 Ağustos 1922’de zaferle sonuçlanmıştır.

Anadolu’daki Yunan ordusu diğer bir deyişle Küçük Asya Ordusu, son günlerini yaşarken 16 Ağustos 1922’de Atina’da Bakanlar Kurulu toplanarak İçişleri Bakanı Nikolaos Stratos ve Savunma Bakanı Nikolaos Theotokis’in cephedeki durumu yerinde incelemeleri ve ordu ile hükümet arasında eşgüdüm sağlamaları için Küçük Asya Ordusu’nun karargahının bulunduğu İzmir’e gönderilmeleri kararlaştırılmıştır.⁹¹ Yunan Bakanlar “Ege” isimli gemiyle 17 Ağustos 1922’de İzmir’e gelmişlerdir. Bakanlar yaptıkları ziyarette, Küçük Asya Ordusu’nun artık geri dönüşü olmayan bir yola girdiğini görmüşlerdir.⁹²

Türk Ordusu’nun 30 Ağustos’ta kesin zafer elde etmesinin ardından, Küçük Asya Cephesinin çöktüğüne dair ilk haberler de Yunan kamuoyunda yankılanmaya başlamıştır. Bu süreçte dönemin Protopapadakis Hükümeti’ne yönelik ilk tepkiler de gelmiştir. 3 Eylül 1922’den itibaren, Yunan basınının neredeyse tamamı hükümetin derhal istifasını talep eden başlıklarla çıkmıştır.⁹³

7 Eylül 1922’de, dönemin Başbakanı Nikolaos Protopapadakis istifasını sunmuştur. Ancak bu istifa Küçük Asya Ordusu’nun tamamen dağıldığı, Anadolu’daki Yunan varlığının sona erdiği ve siyasi otoritenin büyük ölçüde meşruiyet kaybına uğradığı son derece kritik bir dönemde gerçekleşmiş; bu nedenle yeni bir hükümet kurma görevi de ciddi bir tikanıklıkla karşı karşıya kalmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu bu belirsiz dönemde hiçbir siyasetçi başbakanlık görevini üstlenmeyi istememiştir. Hükümet kurma bunalımının yaşandığı bu dönemde, öncelikle Metaksas’a hükümeti kurma görevinin verilmesi konusunda fikirler ortaya atılmıştır. Hatta o dönemde Metaksas’ın kendisi bile kabinede görev alması

⁹⁰ Dakin, a.g.e., s.345.

⁹¹ Özsüer, a.g.e., s.722.

⁹² Vasilis Bekiris, Apo Ton Ethniko Dihasmo Sti Mikrasiatiki Katastrofi Kai Tin Ektelesi Ton Eksi (1915-1922): Nea Istorika Stihia Kai Nees Kritikes Paratirisis, Atina, İstoria Yayınları, 2015, s.310.

⁹³ İstoria Tu Eliniku Ethnus, s.248.

öngörülen Papulas ve Busios ile iletişim kurmuştur.⁹⁴ Fakat Metaksas'ın başbakan olması her şeyden önce İtilaf Devletleri'nin tepkisiyle karşılaşacaktı.⁹⁵ Çünkü Metaksas hem Alman hayranı hem de Kral yanlısı biriydi ve 1920'de ülkesine geri dönen Kral, kraliyet çevresiyle olan bağlarını kaybetmişti.⁹⁶

Metaksas'ın başbakan olması gündemden kalktıktan sonra, Kral hükümeti kurma görevini eski Başbakan Kalogeropulos'a vermiş fakat kendisi bu görevi yerine getiremeyerek istifa etmek zorunda kalmıştır. Krizin derinleşmesiyle birlikte, 10 Eylül 1922'de önde gelen anti-Venizelist bir siyasetçi ve İstanbul eski Yüksek Komiseri olan ⁹⁷ Nikos Triandafillakos'un Başbakanlığında yeni bir kabinenin göreve başladığı resmen ilan edilmiştir. Bu hükümette Triandafillakos aynı zamanda Savunma ve Denizcilik Bakanlıklarını da üstlenmiştir. Çünkü onun asıl kaygısı Doğu Trakya'nın korunması için ordunun yeniden düzenlenmesiydi. Triandafillakos ordu komutanlığına Korgeneral Georgios Polimenakos'u atamıştır ve ordunun adını Trakya Ordusu olarak değiştirmiştir. Triandafillakos'un kurduğu hükümette Kalogeropulos Dışişleri Bakanı, Busios ise İçişleri Bakanı olmuştur.⁹⁸ Ancak ne yeni hükümet ne de başkomutan görevlerini üstlenmeye vakit bulabilmiştir.⁹⁹

9. Kaçış, Belirsizlik ve Terk Ediliş: İzmir Rumlarının Son Günleri

Türk tarafı için 30 Ağustos Zaferi, Anadolu'nun Yunan unsurundan temizlenmesi ve artık Türk Ordusu'nun Doğu Trakya'ya doğru ilerlemesi anlamına gelirken Anadolu'da yaşayan yerli Rumlar için felaket demektir.¹⁰⁰ Bu dönemde geri çekilen Yunan ordusuyla birlikte binlerce Rum sivil panik içinde kıyı bölgelerine hücum ederek ve her türlü imkânı zorlayarak Samos, Sakız ve Midilli Adaları'na ulaşmaya çalışmışlardır. Sonuçta birkaç gün gibi kısa bir sürede Doğu Ege Adaları'nda, özellikle Midilli'de

⁹⁴ Ioannis Daskaroli, 'İ Mikrasiatiki Katastrofi Kai İ Epanastasi Tu 1922 Apo Tin Flegomeni Zmirni Stin Antivenizeliki Athina', *İstoria İkonografimeni* 649/2022, s.34.

⁹⁵ Alkis Rigos, *Ta Krisima Hronia 1922-1935*, Atina, Papazisi Yayınları, 1995, s.22

⁹⁶ Daskaroli, a.g.m., s.39.

⁹⁷ Grigoriu Dafni, *Sinoptiki Istoria Tis Sinhronis Ellados 1914-1968*, Atina, Organismos Ekdoseon Didaktikon Biblion, 1971, s.16.

⁹⁸ İstoria Tu Elliniku Ethnos, s.248.

⁹⁹ Dafni, a.g.e., s.44.

¹⁰⁰ İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Timaş Yayınları, 16. Baskı, İstanbul, 2014, s.51.

yarım milyona yakın göçmen birikmiştir.¹⁰¹ Bu adaların yanı sıra binlerce Rum İzmir'e göç etmiştir. Rumlar geri çekilen Yunan birliklerinin İzmir'de toplanarak, Trakya'dan gelmesi öngörülen takviye kuvvetler ile güçlü bir savunma hattı oluşturacakları ve böylece İzmir ile çevresinin Yunan hakimiyetinde muhafaza edileceği yönünde bir beklenti içerisinde girmişlerdir. Ne var ki, Rumların beklentileri boşa çıkmıştır. Çünkü İzmir'e gelen Yunan birlikleri, düzenli ve disiplinli bir ordudan ziyade, savaşma yeteneğini yitirmiş, yorgun kaçaklardan oluşan bir kalabalıktan ibaretti. Bu nedenle Rumlar, tüm umutlarını Trakya'dan gönderileceği düşünülen savaşmaya elverişli birliklere bağlamıştır. Bu çerçevede 5 Eylül 1922'de Edirne Tümeni'nin İzmir Limanı'na doğru hareket ettiği haberi, şehirde bir beklenti yaratmıştır. Ancak limana ulaşan askerler, karaya çıkmayı reddederek havaya ateş açmış ve gemilerin limandan ayrılmasını talep etmişlerdir. Bu olayın ardından gerek askeri unsur gerekse sivil unsurlar, kendi hazırlıklarına yönelmiş ve bölgeden ayrılmanın yollarını aramaya başlamışlardır.¹⁰² Kendi uyukları tarafından yalnız bırakılan Rumlar İzmir Limanı'na gelen İngiliz, Fransız ve Amerikan gemilerinden medet ummaya başlamışlardır. Oysa bu gemiler kendi vatandaşlarını kurtarmak için İzmir Limanı'na gelmişlerdi.¹⁰³

30 Ağustos Zaferi yerli Rumları adeta çaresizliğe ve yalnızlığa itmiştir. Rum unsur bu olayların yaşanmasında İzmir'deki Yunan Yüksek Komiseri, Aristidis Stergiadis'i sorumlu tutmuştur. Rumlar Stergiadis'ten bu olaylara karşı daha önceden hazırlık yapmış olmasını beklediklerini iletmışlerdir. Stergiadis de hükümetin Rum halkına ülkeyi terk etmeleri yönünde bir emir vermediğini bu nedenle kendisinin de bu yönde bir inisiyatif kullanamadığı gerekçesini öne sürmüştür. Bunun yanı sıra Stergiadis hükümetin sadece emir vermesinin de yetmeyeceğini, kendi vatandaşlarını taşıyacak gemiler de göndermesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁴

Yunan ordusunun ve Rum unsurun geri çekilişinde Stergiadis'in kendi halkına yararı dokunmamış olsa da 2 Eylül 1922'de, memurlarına arşivleri toplamaları, yok etmeleri ve şehri boşaltmaya hazır olmaları yönünde talimat vermiştir.¹⁰⁵

¹⁰¹ Daskaroli, a.g.m., s.36.

¹⁰² Bekiris, a.g.e., s.320.

¹⁰³ Rigos, a.g.e., s.18.

¹⁰⁴ Bekiris, a.g.e., s.322-323.

¹⁰⁵ Ortaylı, a.g.e., s.51.

İzmir ve civarına “İzmir’in Helenleştirilmesi”¹⁰⁶ misyonuyla bizzat Venizelos tarafından seçilen ve Kasım 1920 seçimlerinden sonra bile hiç kesintiye uğramadan görevinde kalan Stergiadis’in Yunan tarafında hiç de olumlu bir imajı yoktur. Yunan basınında Küçük Asya Felaketi’nin ardından elinde çantasıyla koşarak şehri terk eder şekilde resmedilen Stergiadis, Rumların savunma amaçlı örgütlenmelerini bilinçli olarak engellemiştir. Onlara silah vermeyi reddetmiştir. Dahası, İzmir’i zamanında terk etmelerini engellemek için elinden gelen her şeyi yapmıştır.¹⁰⁷

Rum unsurun İzmir’den geri çekilmesi sürecinde öncelik orduya ve askeri yönetime verilmiştir. 7 Eylül 1922’ye gelindiğinde bu süreç tamamlanmıştır. Yunan donanması, İzmir Limanı’ndan “Elli” kruvazörüyle ayrılan son filo olmuştur.¹⁰⁸ Aynı gün İngiliz zırhlısı Iron Duke’a götürülen Stergiadis, kendisine küfür eden öfkeli Rum kalabalığının arkasından bir İngiliz müfrezesinin koruması altında Romanya’ya, oradan da Fransa’nın Nice kentine doğru yola çıkmış ve II. Dünya Savaşı sırasında ölene kadar İstihbarat Servisi’nin kendisine verdiği maaşla yaşamıştır.¹⁰⁹

10. Yenilgiden İsyana: 1922 İhtilalinin Örgütlenme Süreci

Yerli Rumlar Yunanistan’a gitmenin çarelerini ararken İzmir’in hemen dışında, Çeşme’de bozguna uğramış Yunan ordusunun kalıntıları Midilli ve Sakız Adası’na doğru, Atina’daki hükümete yönelik ihtilal yapmak üzere harekete geçmişlerdir. Yine aynı dönemde Atina’daki siyasi istikrarsızlık zemininde Venizelos yanlısı unsurların hükümeti devirmeye yönelik hareketliliği söz konusudur. Bu çerçevede 9 Eylül 1922’den itibaren emniyet güçleri, başkentte görevde olan emekli çok sayıda Venizelos yanlısı subay ile demokrat siyasetçinin şüpheli hareketlerini tespit etmiştir. 9 Eylül gecesi, Demokratik Birlik Komitesi’ne mensup olduğu belirlenen şahıslar tutuklanmıştır. Bu tutuklamaların dışında, haklarında yakalama kararı bulunan, aralarında önemli siyasetçi Yorgo Papandreou’nun da bulunduğu diğer şüpheliler aranmıştır. Tüm bu yıkıcı eylemlerin ana kışkırtıcısı olarak görülen ve aranan Pangalos da yetkililerin temel hedeflerinden biri haline gelmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁶ Ortaylı, a.g.e., s.51.

¹⁰⁷ Rigos, a.g.e., s.17.

¹⁰⁸ Bekiris, a.g.e., s.322-323.

¹⁰⁹ Rigos, a.g.e., s.17.

¹¹⁰ Rigos, a.g.e., s.20-21.

Atina'da Venizelist muhalefetin faaliyetleri devam ederken Küçük Asya'da Yunan ordusunun yeni Başkomutanı Polimenakos'un askeri dilde geri çekilme anlamına gelen trompetinin sesi duyulmuştur. Polimenakos'un ses verdiği bu trompet aynı zamanda Megali İdea düşünün de sonu olmuştur.¹¹¹

Yukarıda da değinildiği üzere, 3 Eylül 1922'den itibaren Yunan askeri birliklerinin son kalıntıları Çeşme'den Anadolu topraklarını terk etmeye başlamıştır. Bu kalıntılar Midilli ve Sakız Adaları'nda birbirinden bağımsız iki ayrı çekirdek oluşum meydana getirmişlerdir. Bunlardan ilki 1917 yılında, Venizelos'un Başbakan olmasından sonra da orduda kalıp savaşıma devam eden¹¹² Albay Stilianos Gonatas'ın komutasında Midilli Adası'nda, diğeri ise Venizelist Nikolaos Plastiras'ın liderliğinde Sakız Adası'nda ortaya çıkmıştır.¹¹³

Venizelist kimliğiyle tanınan bir subay olan Plastiras, 16 Eylül'de Sakız Adası'na ulaştığında yakın çevresindeki subay arkadaşlarından Konstantin rejimini devirme niyetini gizlememiştir.¹¹⁴ Burada şu noktanın vurgulanması gerekir ki; 1922 İhtilali 30 Ağustos Zaferi'nin hemen ardından ortaya çıkmış değildir. Atina'daki mevcut hükümete karşı örgütlenme girişimi, 10 Nisan 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi'nin Yunanistan adına başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Venizelist subaylar tarafından başlatılmıştır.¹¹⁵ 30 Ağustos Zaferi sonrasında Venizelist ya da Antivenizelist hemen hemen tüm subay ve erler, yenilginin esas sorumlusunun hükümet olduğu inancıyla Atina'ya karşı ortak bir tavır almışlardır.¹¹⁶

İhtilalin ön hazırlığı çerçevesinde Albay Plastiras çeşitli temaslarda bulunmuştur. Cephedeki görevi nedeniyle Albay Plastiras, diğer pek çok Venizelist subay gibi hem Atina'daki üst düzey Venizelist siyasilerle hem de İzmir'de faaliyet gösteren Venizelist "Küçük Asya Savunması" örgütü temsilcileriyle sürekli temas halindeydi. Bunun yanı sıra İstanbul'daki "Milli Savunma" yetkilileriyle de irtibat büroları aracılığıyla görüşmeler

¹¹¹ Rigos, a.g.e., s.21.

¹¹² Özgür Rençberler, *Küçük Asya Felaketi'nin Yunan Siyasetine Etkisi (1919-1922)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2014, s.53.

¹¹³ Rigos, a.g.e., s.24.

¹¹⁴ İstoria Tu Eliniku Ethnos, s.251.

¹¹⁵ Daskaroli, a.g.m., s.37-38.

¹¹⁶ Rigos, a.g.e., s.25.

yapıyordu. Küçük Asya cephesinin düşmesinden aylar önce başlayan bu müzakereler, Küçük Asya ordusunun askeri yönetiminin gözetiminde ilerlemiş ve kısa sürede kalıcı bir ittifaka dönüşmüştür.¹¹⁷

İhtilale yönelik hazırlıkların hız kazanmaya başlaması çerçevesinde İstanbul'da Venizelist sürgün subayları temsil eden Georgios Kondilis ile Atina'da bulunan emekli Theodoros Pangalos ve Alexander Othonaios arasında Plastiras'ın da dahil olduğu gizli bir protokol imzalanmıştır. Bu protokolün içeriği Atina Hükümeti'ni devirmeye ve Kral Konstantin'i tahttan indirmeye yönelik iş birliğini içermektedir.¹¹⁸ Albay Plastiras'ın yaptığı ön hazırlıklar sayesinde Midilli ve Sakız Adaları'ndaki askeri hareketin tüm hazırlıkları sekiz günden fazla sürmemiştir. Tek sorun, birliklerin nakli için gerekli olan donanmanın harekete katılması olmuştur. Hareket 11 Eylül 1922'de Sakız ve Midilli'de patlak vermiştir.¹¹⁹

İhtilal hareketini düzenleyen kişi olarak her ne kadar Plastiras'ın adı öne çıksa da¹²⁰ ihtilalin ilk liderliğini üstlenen ve ihtilal bildirisini hazırlayan kişi ılımlı bir Kral yanlısı olan Gonatas olmuştur. Henüz Midilli'ye çıkmadan önce Gonatas'a ihtilale öncülük etmesi teklif edilmiştir. Gonatas ise kendisinin önderliğinin harekete zarar verebileceği endişesiyle ilk başta bu sorumluluğu almaktan kaçınmıştır. Ona göre gerçekleşecek olan ihtilal ne salt Venizelistlerin ne de anti-Venizelistlerin girişimi olmalıydı; bu ihtilal halkın tamamının desteğini kapsayacak biçimde olmalıydı.¹²¹

24 Eylül 1922 tarihinde Gonatas, ihtilalin seyri hakkında Plastiras'ın yanında yer alan Protosingelos ve Mamuris tarafından bilgilendirilmiş böylece Gonatas'ın tereddütleri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.¹²² Gonatas'a her şeyin planlandığı şekilde ilerlediği, donanmanın büyük ölçüde ihtilalcilerin denetimi altında bulunduğu yönünde güvence verilmiştir. Bununla birlikte Gonatas, Sakız'daki isyancıların durumunu bizzat yerinde doğrulama gereği duymuştur. Aynı gün saat 14.00'te Sakız Adası'nda bulunan Plastiras'tan Sakız ve Midilli Devrimci Hareketi Lideri sıfatıyla Gonatas'a hitaben gönderilmiş bir telgraf almıştır.

¹¹⁷ Daskaroli, a.g.m., s.37-38.

¹¹⁸ Daskaroli, a.g.m., s.39.

¹¹⁹ Rigos, a.g.e., s.25.

¹²⁰ Tasos Vournas, *Istoria Tis Neoteris Kai Sinhronis Elladas*, Cilt 2, Pataki Yayınları, Atina, 1997, s. 249.

¹²¹ Bekiris, a.g.e., s.325.

¹²² Bekiris, a.g.e., s.330.

İhtilalin lideri olma konusunda tüm tereddütleri ortadan kalkan Gonatas, 24 Eylül 1922 tarihinde, Meclis Başkanı, Kral, Başbakan ve Yunan halkına hitaben hazırladığı bildiride; Küçük Asya'dan Midilli ve Sakız Adaları'na tahliye edilen ordunun isyan ettiği, Kral Konstantinos ve rejimini devirip Doğu Trakya'yı kurtarmak amacıyla Atina'ya doğru yola çıktığını belirtmiştir.¹²³

Bildiri taslağını hazırladıktan sonra artık ihtilalin lideri sıfatıyla hareket eden Gonatas, gerekli tüm tedbirlerin alınmasıyla bizzat ilgilenmeye başlamıştır. Bu çerçevede özellikle tümen birliklerinin süratle gemilere bindirilmesini, beşinci tümenin Trakya'ya sevk edilmesini ve Atina'ya yönlendirilecek ayrı bir birliğin oluşturulmasını sağlamıştır.¹²⁴ Bununla birlikte, gemi sayısının yetersizliği hazırlıkların ve seferin başlamasının gecikmesine yol açmıştır. Ancak bu sorun Sakız ve Midilli kuvvetlerinin birlikte hareket ederek aynı güzergahı izleyecekleri konusunda önceden bir anlaşmaya varılmasıyla çözüme kavuşmuştur. Bu çerçevede 25 Eylül 1922 akşamı saat sekizde gerçekleştirilen toplantının ardından iki grup, kendilerine verdikleri isimle 'Atina İşgal Çıkarma Kolordusu'¹²⁵ karaya çıkış için uygun görülen Lavrio ve Halkida limanlarına doğru birlikte yola çıkmışlardır. Tüm bu faaliyetler büyük bir gizlilik içinde yürütülmüş gazetecilik telgraflarının gönderilmesi dahi yasaklanmış, böylece İhtilalin Atina'da zamanından önce duyulması engellenmek istenmiştir.¹²⁶

11. Askeri İhtilalin İlk Zaferi: Konstantinos'un Tahttan Çekilişi

Gonatas'ın İhtilal Bildirisi'ni hazırlamasından iki gün sonra, İhtilalciler 26 Eylül 1922'de "Yunanistan Kurtuluş" sloganıyla Lavrio'ya ulaşmışlardır. Lemnos gemisinde yapılan toplantıda Gonatas başkanlığında Albaylar Plastiras, Kurusopulos, Gardikas ve Edipidis Yarbaylar Protosingelos, Mamuris, Kimisis, Hasapidis ve Panagopulos, Petropulakis ve Fokas'tan oluşan 12 kişilik bir İhtilal Komitesi kurulmuştur. Kararların alınmasını kolaylaştırmak için ise üç üyeli yürütme komitesi oluşturulmuştur. Söz konusu komitenin üyeleri Gonatas, Plastiras ve Fokas olmuştur.¹²⁷

İhtilalin lideri belirlendikten ve yürütme komitesi oluşturulduktan sonra 26 Eylül 1922'de Gonatas'ın emriyle, Midilli'deki Kalloni Havaalanı'ndan

¹²³ İstoria Tu Eliniku Ethnus, s. 250.

¹²⁴ Bekiris, a.g.e., s.327.

¹²⁵ Rigos, a.g.e., s.25.

¹²⁶ Bekiris, a.g.e., s.327.

¹²⁷ İstoria Tu Eliniku Ethnus, s.252.

kalkan iki uçak, Gonatas tarafından hazırlanan, ihtilalin hedeflerinin belirlendiği bildiriye Selanik, Larissa ve Atina semalarından bırakmıştır.¹²⁸

İhtilalciler Lavrio'ya ulaştıklarında hükümete bir telgraf göndermişlerdir. Telgrafta öncelikle ordunun önemli bir kısmının bu hareketi desteklediği belirtilmiş ve İhtilal Komitesi'nin Yunanistan'da yönetim değişikliği hedeflediği vurgulanmıştır. Ancak bu telgrafta Kral Konstantin'in istifasına dair herhangi bir ibare yoktu. Telgrafta yer alan bu değişikliği gidermek amacıyla Plastiras yeni bir telgraf hazırlamıştır. Plastiras'ın kaleme aldığı yeni metinde, Kral Konstantin'in derhal istifası istenmiş aynı zamanda yönetimdeki hükümetin sorumluluk üstlenmesi, ordunun disiplininin korunması yönünde adımlar atılması istenmiştir.¹²⁹ İhtilalciler gönderdikleri telgrafta, hükümete gece yarısına kadar süre vermişlerdir. Bu süre içinde duyurdukları tüm şartları kabul etmelerini istemişlerdir.¹³⁰ İhtilalciler bildirinin kabul edilmemesi halinde başkentin ordu tarafından kuşatılacağı uyarısında bulunmuşlardır.¹³¹

İhtilalcilerin yukarıda belirtilen ultimatoma niteliğindeki telgrafın geldiği sırada dönemin Triandafillakos Hükümeti, Küçük Asya Felaketi sonrasında oluşan göçmen krizini görüşmek üzere kabine toplantısı halindeydi. Başbakan bu toplantıda General Papulas'ın da bulunmasını istemişti. İhtilalcilerin telgrafi üzerine kabine toplantısında ele alınması gereken konular bir tarafa bırakılarak General Papulas'ın ihtilal liderleriyle görüşmek üzere en kısa sürede Lavrio'ya gönderilmesi gerektiği konusunda bakanlar hemfikir olmuşlardır. Kral Konstantin de bu fikirdedir.¹³²

İhtilalcilerin tahtını bırakmasını istediği Kral Konstantin bu konuda Metaksas'ın görüşlerini alma gereği duymuştur. Metaksas, Kral'a verdiği yanıtta şimdi ortaya çıkan krizin aslında uzun süredir devam eden bir sürecin sonucu olduğunu, Küçük Asya Felaketinin yarattığı askeri ve toplumsal çöküşün yalnızca cephedeki başarısızlıklarla değil, iç politikadaki hizipçilik ve özellikle Venizelos yanlıları ile monarşi taraftarları arasındaki keskin bölünmeyle de doğrudan ilişkili olduğunu

¹²⁸ Rigos, a.g.e., s.25.

¹²⁹ Bekiris, a.g.e., s.332-333.

¹³⁰ Vasilis Tsanakaris, Eis Thanaton, İ Diki Kai İ Ektelesi Ton Eksi Mesa Apo Ta Praktika Ta Paralipomena Kai Ta Psila Ton Efimeridon, Atina, Metehmio Yayınları, 2014, s.41.

¹³¹ Rençberler, a.g.e., s.58.

¹³² Tsanakaris, a.g.e., s.40-41.

vurgulamış ve Kral'a İhtilal Komitesi'nin tahttan çekilme talebini kabul etmesini söylemiştir.¹³³

Kral Konstantin Metaksas ile görüşmesinin ardından, monarşi üzerindeki baskıyı hafifletmek ve doğrudan çatışmayı önlemek amacıyla, İhtilal Komitesi ile yürütülecek müzakerelerde o da General Papulas'ı tercih etmiştir.¹³⁴

İhtilalcilerle arabuluculuk yapılmasında General Papulas'ın seçilmesi bir tesadüf değildir. Papulas Küçük Asya cephesindeki görevi nedeniyle İhtilal liderlerinin birçoğunu zaten tanıyordu¹³⁵ ve tüm ordu mensuplarıyla iyi ilişkiler içerisindeydi. Bu özellikleri, onun ihtilalci subaylarla doğrudan iletişim kurabilecek, çatışma yerine müzakere zemini oluşturabilecek ender kişilerden biri olarak görülmesine yol açmıştır.¹³⁶

Başbakan Triandafillakos hükümet ve Kralla ihtilalciler arasında arabuluculuk yapacak olan Papulas'a ihtilal liderleriyle görüşmesi gereken konular hakkında bir yönerge vermiştir. Bunun yanı sıra Triandafillakos Papulas'a ihtilal liderlerine hükümetinin istifa etmek üzere olduğunu söylemesini de istemiştir. General Papulas'ın Lavrio'ya hareketinden hemen sonra Kral Konstantin, başbakan ve dönemin önde gelen siyasetçileriyle görüşerek fikir alışverişinde bulunmuştur. Böylece bir yandan krizi yönetmenin yollarını ararken diğer yandan tahtın geleceği konusunda ortak bir tutum geliştirmek istemiştir.¹³⁷

Lavrio'ya gelerek Lemnos Zırhlısında ihtilal liderleriyle görüşen Papulas onları yalnızca hükümetin istifasıyla yetinme konusunda inandırmaya çabalamıştır. Fakat İhtilal Liderleri bu teklifi reddetmişlerdir.¹³⁸ Albay Gonatas hükümete iletmek üzere mühürlü bir zarf vermiştir. Papulas daha Lemnos Zırhlısındaiken Triandafillakos hükümetinin istifa ettiği içerikli telgrafi gelmiştir.¹³⁹

Lemnos Zırhlısında Papulas'ın İhtilal Liderleriyle yaptığı müzakerelerin detayları 14 Eylül 1922'de Kral ve veliaht ile yaptığı görüşmede ortaya çıkmıştır. Komite, Kral'ın hükümet kurma önerisini prensipte reddetmiş ve Atina'ya geldiklerinde hükümeti bizzat kendilerinin atama hakkını saklı

¹³³ Bekiris, a.g.e., s.335.

¹³⁴ Rigos, a.g.e., s.29.

¹³⁵ Tsanakaris, a.g.e., s.41.

¹³⁶ Bekiris, a.g.e., s.334.

¹³⁷ Tsanakaris, a.g.e., s.41.

¹³⁸ Rigos, a.g.e., s.29.

¹³⁹ Tsanakaris, a.g.e., s.45.

tuttuklarını Kral'a iletmışlerdir. General Papulas ile ihtilalcilerin görüşmesinin en kritik noktası kralın pozisyonu olmuştur. İhtilal Komitesi, ülkenin içinde bulunduğu durumdan çıkabilmesi için kralın tahttan feragat etmesinin zaruri olduğunu savunmuştur. Gonatas komite adına yaptığı konuşmada, Kral ve ailesinin Yunanistan'da kalmalarına izin verdiklerini ve can güvenliklerine en ufak bir zarar gelmeyeceğini belirtmiştir.¹⁴⁰

Tahtını bırakma konusunda kararını veren Kral Konstantin, 14 Eylül 1922'de Metaksas'ın da önerisiyle¹⁴¹ Resmi Gazete'de yayımlanmak üzere bir bildiri kaleme almıştır. Yunan Kralının başbakana ithafen yazdığı bildiri şöyledir: *"Küçük Asya'da yaşanan felaket ile Trakya'nın kaybedilme tehlikesi, Yunanistan'da derin bir infial yaratmıştır. Bu gelişmeler, tebaanın bir kısmında, benim tahtta kalmamın, güçlü müttefiklerimiz Yunanistan'a etkin biçimde destek vermesini engellediği yönünde bir kanaatin güçlenmesine yol açmıştır. Her ne kadar bu değerlendirmeye katılmasam da, söz konusu siyasi çevrenin taşıdığı bu yanlış izlenimin ülkeyi iç savaşın eşiğine getirdiğini ve aramızdaki bu ihtilafın Yunanistan için nihai ve yıkıcı bir darbeye dönüşeceğini düşünmekteyim. Bu nedenle, daha büyük bir felaketin önüne geçmek amacıyla kendimi feda etmeye karar vererek tahttan çekiliyorum."*¹⁴²

Kral Konstantin Yunan halkına da bir mesaj göndermiştir. Kral mesajında, Kraliyet otoritesinden vazgeçtiğini belirtmiş ve yerine büyük oğlu Yorgo'yu koyduğunu açıklamıştır. Kral Konstantin tüm Yunan halkının Yorgo etrafında kenetleneyeceğine olan inancını da belirtmiştir.¹⁴³

Konstantinos, 30 Eylül 1922'de ikinci kez sürgün yolunu seçmeye karar vermiştir. Eşi Sofia, Prens Nikolaos ve diğer Kraliyet ailesi üyeleri de bu yolda onu takip etmişlerdir. Kral ve ailesi "Patris" adlı gemiyle Sicilya'daki Palermo'ya gitmişlerdir. Konstantinos birkaç ay sonra küçük bir İtalyan kasabasında hayatını kaybetmiştir.¹⁴⁴

Kralın istifasının ardından Yunanların yeni kralı olarak Prens Yorgos yemin ederken, Başbakan Triandafillakos da Lemnos'a telgraf çekmiştir. Başbakan telgrafında, *"Kral istifa etti. Ben de ettim. İktidarı kime teslim edeceğim?"* diye sormuştur. İhtilal Komitesi'nin bu telgrafa verdiği yanıt

¹⁴⁰ Bekiris, a.g.e., s.335.

¹⁴¹ Rigos, a.g.e., s.26.

¹⁴² Tsanakaris, a.g.e., s.53.

¹⁴³ Tsanakaris, a.g.e., s.53.

¹⁴⁴ Bekiris, a.g.e., s.344.

ise şöyledir: “Bizim gelmemizi bekleyin. Düzeni sağlamak sizin sorumluluğunuzdadır.”¹⁴⁵

12. İhtilal Sonrası İktidar Boşluğu ve Pangalos Girişimi

Kral Konstantin’in tahtını bırakması, yerine oğlu Yorgos’un geçmesi ve Triandafillakos Hükümeti’nin istifasıyla birlikte devlet artık bir çözülme sürecine girmiştir. Böylesi bir ortamda Atina’da üyelerini Venizelos’un dostları ve yakınları olan emekli subayların oluşturduğu yeni bir geçici ihtilal komitesi kurulmuştur.¹⁴⁶ Komitenin başkanı emekli Tümgeneral Theodoros Pangalos olmuştur.¹⁴⁷ Pangalos kendine karargâh olarak Dimitrios Lambrakis’in Elefteron Vima Gazetesi’ndeki ofisini seçmiştir.¹⁴⁸

Tümgeneral Pangalos ilk olarak Albay Kokkalas’ı emniyet müdürü olarak görevlendirmiştir.¹⁴⁹ Pangalos gurubu polis ve diğer yetkililere emir vererek hem siyasi mahkûmları hem de adi suçluları serbest bırakmak için ceza evlerini açtırmıştır. Pangalos Antivenizelist tutuklamalar çerçevesinde, çok sayıda kraliyet yanlısı generalin de aralarında bulunduğu yaklaşık 300 kişiyi tutuklatarak Atina hapishanelerine atmıştır. Bunun yanı sıra eski Başbakanlar Dimitrios Gunaris, Protopapadakis ve Stratos’u da tutuklatarak Averof Hapishanesi’ne götürülmelerini emretmiştir. Bu durumun siyasetçilerin idamına yönelik bir emir olduğunu fark eden Lambrakis, Kokkalas’a gizlice siyasetçi gurubunu Pangalos’un gönderdiği görevlilere teslim etmemesini söylemiştir. Böylece Lambrakis’in zamanında ve etkili müdahalesi sayesinde toplu infaz önlenmiştir.¹⁵⁰

Pangalos’un kişisel nüfuzuyla Atina’da iktidar kurmaya çalışması, Atina’ya doğru ilerlemekte olan İhtilalcileri rahatsız etmiştir. İhtilalciler bu durum karşısında kamuoyuna, herhangi bir siyasi partiye ait olup olmamasına bakılmaksızın her türlü huzursuzluğu çıkaranların acımasızca cezalandırılacağı yönünde bir açıklama yaparak Pangalos’un eylemlerini kınamışlardır.¹⁵¹ Bu açıklamasıyla İhtilal Komitesi Pangalos’a şu net mesajı iletmiştir: “Biz iktidarı seninle paylaşmayacağız.”¹⁵²

¹⁴⁵ Rigos, a.g.e., s.29.

¹⁴⁶ Rigos, a.g.e., s.29.

¹⁴⁷ İstoria Tu Eliniku Ethnus, s.252.

¹⁴⁸ Rigos, a.g.e.,s.30.

¹⁴⁹ Rençberler, a.g.e., s.61.

¹⁵⁰ Bekiris, a.g.e., s.341.

¹⁵¹ Vournas, a.g.e., s.254-255.

¹⁵² Bekiris, a.g.e., s.342.

13. İhtilalden Hesaplaşmaya: Venizelos'un Gölgesinde Gudi İnfazları

27 Eylül 1922'de İhtilalcilerin ilk işi, o zamana kadar kışkırtıcı faaliyetlerde bulunan Antivenizelizmin önde gelen isimlerini tutuklamak olmuştur.¹⁵³ Bu çerçevede Gunaris ve Protopapadakis, Stratos, Theotokis, Stratigos ve General Hacıanestis tutuklanmışlardır.¹⁵⁴

28 Eylül 1922 tarihine gelindiğinde Küçük Asya ordusuna bağlı öncü birlikler Pire Limanı'ndan başkentin ana ulaşım hatları boyunca ilerlemeye başlamışlardır.¹⁵⁵ 29 Eylül'de Elefteros Tipos Gazetesi, Atina halkının İhtilalcileri karşılamasını şöyle tasvir etmiştir: *"Şehir bayraklarla donatılmış şenlik havasında uyandı. Sabah saat 9'dan itibaren olağanüstü bir hareket başladı. Şehrin her yerinden gelen insanlar dalga dalga merkezi ana arterlere, Syngrou Caddesi'ne akın ettiler. İhtilal ordusunun bazı bölümlerinin liderleriyle birlikte Atina'ya gireceği biliniyordu. Belki de Syngrou Caddesi daha önce hiç dün sabahın erken saatlerdeki görünümünü sunmamıştı."*¹⁵⁶

Atina'ya gelen ihtilalcilerin ilk işi hükümet kurmak olmuştur. Bu yönde adım atan Gonatas, Yunanistan'ın dış dünyada itibarını koruması için Venizelos'a atıfta bulunarak sivil bir hükümetin kurulması konusunu gündeme getirmiştir.¹⁵⁷ Bu amaçla Plastiras ve Gonatas 28 Eylül'de İngiltere Büyükelçiliği'ne giderek İngiliz Büyükelçi Lindley ve Fransız Büyükelçi Marcilly ile görüşmüşlerdir.¹⁵⁸ İhtilal liderleri bu görüşmede büyükelçilerden yeni hükümeti kuracak üyeler hakkında tavsiyeler istemişlerdir. Konstantin'in varlığının Yunanistan'ın tecrit edilmesi anlamına geleceğine inandırılmış olan halk, artık İngiltere ve Fransa'nın tutumunun değişeceğine ve Yunanistan adına Trakya ve adalardaki toprak kazanımlarını güvence altına alacaklarının beklentisi içine girmişlerdi.¹⁵⁹ Büyükelçiler Kralın değişmesine rağmen Yunanistan'ın İtilaf Devletleri'nden herhangi bir yardım beklememesi gerektiğini belirterek Plastiras ve Gonatas'ı ve tabi Yunan halkını hayal kırıklığına uğratmışlardır. Üstelik bu iki ülkenin büyükelçilerinden, hükümetlerinin Yunanistan'dan Doğu Trakya'yı kesinlikle boşaltarak Türk tarafına

¹⁵³ Bekiris, a.g.e., s.343.

¹⁵⁴ Rençberler, a.g.e., s.62.

¹⁵⁵ Rençberler, a.g.e., s.63.

¹⁵⁶ Elefteros Tipos 16 Eylül 1922.

¹⁵⁷ Tsanakaris, a.g.e., s.77.

¹⁵⁸ İstoria Tu Eliniku Ethnos, s.253.

¹⁵⁹ Dakin, a.g.e., s.358.

birakmalarını söylediklerinde Plastiras ve Gonatas'ın hayal kırıklığı büsbütün artmış yine de Trakya konusunda önemli bir itirazda bulunmamışlardır. Oysa Trakya'nın kurtarılması ihtilal programının temel maddeleri arasında yer almaktaydı.¹⁶⁰

İhtilal liderleri hükümeti kurma konusunda İngiliz ve Fransız büyükelçilerden yani İtilaf Devletleri temsilcilerinden, istedikleri tavsiyeyi alamayınca arka planda gerçek gücün kendilerine ait olacağı bir hükümet kurmaya karar vermişlerdir. Bu çerçevede İhtilal Komitesi ilk olarak o sırada Avusturya'da bulunan Zaimis'e başvurmuştur. Ancak Zaimis hastalığı nedeniyle bu görevi kabul edemeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine İhtilal Komitesi, eski parlamento üyesi Sotirios Krokidas'a yönelmiştir. Böylece 30 Eylül 1922'de Krokidas'ın başbakanlığında yeni hükümet kurulmuştur. Bu hükümette İçişleri Bakanlığını başbakanın bizzat kendisi üstlenirken Savunma Bakanı Anastasios Charalambis, Ekonomi Bakanı Efthimios Kanellópulos, Dışişleri Bakanı ise Nikolaos Politis olmuştur.¹⁶¹

Plastiras'ın 2 Ekim 1922'de İngiliz Büyükelçi Lindley ile yeniden bir görüşmesi olmuştur. Bu görüşmede Lindley Yunanistan'ın İtilaf Devletleri'nin kararlarını kabul etmemesi durumunda, onların da Yunanistan'a yeniden toparlanma sürecinde bir faydalarının olamayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Plastiras kendisinin siyasetçi olmadığını, bu noktada Paris'te gönüllü sürgünde bulunan¹⁶² ve 27 Eylül'de Yunanistan'ı dışarıda temsil etmek üzere seçtikleri Venizelos'un tavsiyelerini alacağını belirtmiştir.¹⁶³

3 Ekim 1922'de Venizelos Londra'da, İngiliz Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede, İtilaf Devletleri'nin kararını resmi olarak öğrenmiştir. Bunun üzerine Venizelos aynı gün Atina'ya bir telgraf göndererek, Büyük Güçler'in Doğu Trakya'yı Türkiye'ye vermekte kararlı olduklarını, dolayısıyla Doğu Trakya'nın kaybının telafisi mümkün olmayan bir felaket olduğunu belirtmiştir. Telgrafının devamında Venizelos, Yunan hükümetinin bir an önce politikasını belirlemesi gerektiğini, bu politikanın Büyük Güçlerin kararına rağmen Trakya'yı elde tutmayı içerdiği takdirde

¹⁶⁰ Rigos, a.g.e., s.34-35.

¹⁶¹ Dakin, a.g.e., s.358.

¹⁶² Rigos, a.g.e., s.35.

¹⁶³ İstoria Tu Eliniku Ethnus, s.253.

hükümetine başarılar dilediğini, bu durumda Yunanistan'ı yurt dışında temsil edemeyeceğini belirtmiştir.¹⁶⁴

İhtilal hareketi başladığı andan itibaren hiç kuşkusuz ilk hedefi, Küçük Asya Felaketinden sorumlu gördükleri kişileri, hızlı ve ibret verici bir şekilde cezalandırmaktı ancak bu amacı gerçekleştirmeye yönelik süreç dış çevrelerden gelen baskıyla karşılaşmıştır. Fakat Yunan kamuoyunun daha ihtilalcilerin Atina'ya ayak bastığı ilk andan itibaren artan baskısı altında İhtilal liderleri, kral yanlısı tüm unsurları vatan haini ilan etmiş ve bu kişilere ibret verici cezalar verilmesinin zorunlu olduğunu belirtmişlerdir. Böylece 5 Ekim 1922'de yayınlanan bir bildiri ile felaketin askeri ve sivil sorumlularını tespit etmek ve derhal cezalandırmak üzere bir soruşturma komisyonu kurulmuştur. Bu adımlar, ulusal felaketin faillerine yönelik toplumsal öfkeyi yatıştırmak ve adaleti sağlamak amacıyla atılmıştır.¹⁶⁵

Küçük Asya Felaketi'nden sorumlu tutulan kişilerin yargılamaları 3 Kasım 1922'de Venizelos kanadından General Othonaios başkanlığında ve 11 yargıcın daha katılımıyla başlamıştır. Delil kurallarına pek dikkat edilmeyen yargılama 27 Kasım'da sona ermiştir. Ertesi sabah karar açıklanmıştır buna göre Gunaris, Stratos, Protopapadakis, Baltatzis, Theotokis ve General Hacıanestis idam cezasına çarptırılırken, diğer iki sanık General Stratigos ve Amiral Gudas müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Aynı sabah Gudi'de idamlar tüfekle uygulanmıştır.¹⁶⁶

Sonuç

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Türk ordusu, 30 Ağustos 1922'de Milli Mücadele'yi zaferle taçlandırırken aynı yılın 24 Eylül'ünde Anadolu topraklarından geri çekilmekte olan Yunan ordusu kalıntıları, Albay Plastiras'ın öncülüğünde kendi hükümetine karşı bir ihtilal hareketi başlatmıştır. 1922 İhtilali olarak adlandırılan bu ihtilalin kökenleri 1821'de Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı isyan ettiği sürece dek uzanmaktadır. 1821'den 1922'ye uzanan 101 yıllık süreçte Yunanistan önemli dönüm noktaları yaşamıştır. Bu dönüm noktalarından ilki, 1830'da imzalanan Londra Protokolü'dür. Söz konusu protokol, bir yandan Yunan bağımsızlığının Büyük Güçler tarafından tanınması anlamına gelirken diğer yandan 19. Yüzyılda, milliyetçilik çağında, Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülme sürecinin uluslararası sistem tarafından meşrulaştırılması anlamına gelmiştir. Yine aynı protokolün ikinci maddesinde Büyük Güçler Yunanistan'ın yönetim biçimine karar

¹⁶⁴ İstoria Tu Eliniku Ethnos, s.253-254.

¹⁶⁵ Vournas, a.g.e., s.256.

¹⁶⁶ Dakin, a.g.e., s.359.

vermişlerdir. Bu karar Yunanistan'ın daha kuruluş aşamasında Avrupa güç sistemine bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.

1909 Ağustos'unda Askeri Birlik Örgütü tarafından gerçekleştirilen Gudi Darbesi, Yunan halkının artık kral ve çevresini istemediğine dair bir işaret niteliği taşımıştır. Bunun yanı sıra Gudi Darbesi yalnızca Yunan iç siyasetine ait bir olay olmakla kalmamış, aynı zamanda ilerleyen yıllarda Yunanistan'ın Anadolu topraklarına yönelik yapacağı harekâtın askeri ve siyasi isimlerini de belirlemiştir. Gudi Darbesi'nin en önemli özelliği, 20. Yüzyıl Yunan siyasetini belirleyecek olan Eleftherios Venizelos'u siyaset sahnesine çıkarması ve Yunanistan'da yeni bir siyasal dönemin başlamasına zemin hazırlaması olmuştur.

1910 yılında Başbakan olan Venizelos'un yükselişi ilk başlarda saray ile uyum içerisinde başlamış görünse de ilerleyen yıllarda, özellikle Balkan Savaşları sonrasında daha sonra Kral olacak Veliâht Konstantinos'la yaşanan görüş ayrılıkları, Yunanistan'ı Ulusal Bölünme'ye sürükleyecek yolun temel taşlarını oluşturmuştur. Bu açıdan Gudi Darbesi askeri bir müdahale olmanın ötesinde aynı zamanda Ulusal Bölünme'ye uzanan siyasi sürecin de başlangıç eşiği olarak görülmelidir.

Venizelos'un başbakanlığı döneminde Yunanistan'ın Balkan Savaşları sonunda elde ettiği kazanımlar, Megali İdea'nın artık ulaşılabilir bir hedef olduğu algısını güçlendirmiş ve Venizelos'un siyasal otoritesini ve genişlemeci politikalarını daha da pekiştirmiştir.

1914 Haziran'ında Avrupa Dünya Savaşı'na sürüklenirken Başbakan Venizelos ve Kral Konstantinos Megali İdea'yı farklı yorumlamışlardır. Venizelos "iki kıta beş denize" yayılan bir Yunanistan hayal ederken Kral Konstantinos "küçük, fakat saygın Yunanistan" fikrini benimsemiştir. İki liderin Megali İdea'yı farklı yorumlaması, ülkeyi Ulusal Bölünme'ye sürüklemiştir. Venizelos Ulusal Bölünme pahasına da olsa ülkesini İtilaf Devletleri yanında savaşa sokmuş ve Paris Barış Konferansı'nda Megali İdea'nın savunuculuğunu yaparak Yunan askerinin İzmir'e çıkma vizesini İtilaf Devletleri'nden almıştır. Ancak Venizelos konferans masasında pazarlık yaparken ülkesinin gerçeklerine gözlerini kapamış, Yunan halkının ne kadar savaş yorgunu olduğunu görememiştir.

10 Ağustos 1920'de, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yükselen Milli Mücadele hareketini görmezden gelerek imzalanan Sevr Antlaşması Türk tarafı için ölüm fermanı anlamına gelmiştir. Aynı Antlaşma antlaşmayı ülkesi adına imzalayan Venizelos için Megali İdea'nın somutlaştığı bir kazanım olmuştur. Sevr Antlaşması'nı Yunan halkının reddedeceğine ihtimal vermeyen Venizelos bu antlaşmayı halkına onaylatmak için Kasım 1920'de seçim düzenlemiştir. Ancak söz konusu

seçimin sonuçları Venizelos'u hayal kırıklığına uğratmıştır. Venizelos'un Kasım 1920 seçimlerinde aldığı yenilgi Küçük Asya Felaketi'yle sonuçlanacak, telafisi imkânsız sonuçlar doğurmuştur.

Venizelos'tan sonra Büyük Güçlerin itirazlarına rağmen Kral'ın ülkeye dönmesi sağlanmış ve Kral yanlısı Rallis hükümeti kurmuştur. Ancak Rallis Hükümeti Küçük Asya'da savaştan Yunan ordusunu geri çekmemiş Türkiye ile savaşıma devam etmiştir. Türkiye'nin Milli Mücadele sürecinin 30 Ağustos 1922'de elde edilen zaferle sonuçlanması Yunan tarafı için Küçük Asya Felaketinin başlangıcını oluşturmuştur. Küçük Asya Felaketi yalnızca askeri değil, aynı zamanda Yunanistan'ı hükümet krizine sürükleyen bir süreç olmuş ve felaketin hemen ardından gerçekleşecek olan askeri müdahalenin de zeminini oluşturmuştur.

11 Eylül 1922'de Sakız ve Midilli Adaları'nda patlak veren ihtilalin lideri olarak Kral yanlısı Gonatas belirlenmiş olsa ihtilalin asıl mimarı Venizelist Plastirastır. Bu seçim ihtilalin Venizelist çehresini ilk aşamada gizlemeye yönelik olmuştur.

İhtilalcilerin daha Atina'ya gelmeden Lavrio'da Atina hükümetine telgraf çekerek kralın tahtından ayrılmasını ve hükümetin ihtilal komitesinin kararlarını tanınmasını belirtmeleri, ihtilalcilerin yalnızca sembolik bir tahttan çekilmeyi değil, aynı zamanda yeni bir siyasal düzenin de kurulması için alt yapı hazırlığı içinde olduklarının kanıtıdır. Nitekim ihtilalcilerin bu görüşlerini kendileriyle Atina hükümeti arasında arabulucu rolünü üstlenen Papulas'a da söylemeleri ihtilalcilerin yönetimde tam kontrol sağlama niyetini açıkça göstermiştir.

İhtilal sonucunda ihtilalcilerin istediği gibi Kral Konstantinos tahttan çekilmiş yerine oğlu II. Yorgos geçmiştir. Ancak bu değişiklik monarşinin itibarını geri vermemiştir. 1922 İhtilali, Yunanistan'da krallığın toplumsal meşruiyetini aşındıran sürecin başlangıcı olmuştur.

İhtilal yönetimi Küçük Asya Felaketinden sorumlu tuttukları kişileri Altılar Davası süreci sonunda kurşuna dizmişlerdir. Bu süreç Yunan kamuoyuna ulusal felaketin sorumlularının cezalandırılması olarak sunulmuşsa da aslında bir siyasi hesaplaşma ve intikam süreci olmuştur. Bunun yanı sıra yapılan infazlar Ulusal Bölünme sürecini daha da keskinleştirmiştir. 1915'ten beri süregelen Venizelos-Kral ayrışması sadece siyasal bir rekabet değil, devletin geleceğini belirleyen ideolojik bir kamplaşmaya dönüşmüştür.

1922 İhtilali doğrudan cumhuriyet ilan etmese de, süreç Yunanistan'ı monarşiden uzaklaştırmıştır. 1922-24 yılları arasında monarşi hukuken varlığını sürdürse de siyasi açıdan meşruiyeti kalmamıştır. Sonuçta 25

Mart 1924'te Yunan Meclisi monarşiyi kaldırmış ve yapılan halkoylamasıyla II. Helen Cumhuriyeti'nin ilanı kabul edilmiştir.

Kaynakça

- ADIYEKE, Ayşe Nühket, ve Nuri Adıyeke. *Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- ARISOY, İbrahim Alper. *Türk-Yunan İlişkilerine Adalar Arasından Bakış: Kızılhisar (Karystos) (15.–19. Yüzyıllar)*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2023.
- BEKIRIS, Vasilis. *Apo Ton Ethniko Dihasmo Sti Mikrasiatikiki Katastrofi Kai Tin Ektelesi Ton Eksi (1915–1922): Nea Istorika Stihia Kai Nees Kritikes Paratiriseis*. Atina: Istorla Yayınları, 2015.
- CLOGG, Richard. *Modern Yunanistan Tarihi*. Çev. Dilek Şendil. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- DAFNI, Grigorios. *Synoptiki Istorla Tis Synchronis Ellados, 1914–1968*. Atina: Organismos Ekdoseon Didaktikon Vivlion, 1971.
- DAKIN, Douglas. *I Enopoisi Tis Elladas, 1770–1923*. Atina: Morfotiko Idryma Ethnikis Trapezis, 2012.
- DASKAROLIS, Ioannis. “I Mikrasiatikiki Katastrofi Kai I Epanastasi tou 1922: Apo Tin Flegomeni Smyrni Stin Antivenizeliki Athina.” *Istorla Eikonografimeni*, no. 649 (2022).
- DESPOT, Igor. *Savaşan Tarafların Gözüyle Balkan Savaşları: Algılar ve Yorumlar*. Çev. Mete Tuncay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2020.
- ELEFTEROS Tipos 16 Eylül 1922.
- ERDEM, Nilüfer. *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919–1923)*. İstanbul: Derlem Yayınları, 2010.
- FERGADI, Areti Tounda. *Themata Ellinikis Diplomatikis Istorias, 1912–1941*. Atina: Sideris, 2005.
- GALLANT, Thomas W. *Neoteri Ellada: Apo Ton Polemo Tis Aneksartias Mehri Tis Meres Mas*. Atina: Pedio, 2017.
- GÜNAYDIN, Meryem. “Arşidük Fransuva Ferdinand Suikastı, 28 Haziran 1914.” *Gazi Akademik Bakış* 8, no. 15 (2014): 1–38.
- HATİPOĞLU, M. Murat. Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821–1922). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988.
- Istorla tou Ellinikou Ethnous*. Vol. 15. Atina: Ekdotiki Athinon, 1978.
- JELAVICH, Barbara. *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*. Çev. İhsan Durdu, Haşım Koç ve Gülçin Koç. İstanbul: Küre Yayınları, 2006.
- KALLIVRETAKIS, Leonidas. “I Periodos Tis Aftonomias.” İçinde *O Eleftherios Venizelos kai I Epohi tou*, editörler Thanos Veremis ve I. Nikolakopoulos, 61-66. Atina: Ellinika Grammata, 2005.
- KILIÇOĞLU Cihangir, Çiğdem. “Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme.” *Atatürk Yolu Dergisi* 15, no. 58 (2016): 319–340. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000441.

- LEONIDAS, Miras. "I Proslipsis tou Ellinikou Epanastasi Stin Othomaniki Aftokratoria: I Antidraasi ton Othomanon Apenanti Stin Elliniki Epanastasi kai Ston Elliniko Alytrotismo (1821–1870)." Doktora Tezi, Trakya Dimokritio Üniversitesi, 2019.
- LEWIS, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Çev. Boğaç Babür Tuna. 6. bs. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2013.
- MACMILLAN, Margaret. *Paris 1919: Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayn Hikâyesi*. Çev. Belkıs Dışbudak. Ankara: ODTÜ Yayınları, 2003.
- MAKRAKI, Lili. "Stin Tourkokratoumeni Kriti." İçinde *O Eleftherios Venizelos kai I Epohi tou*, editörler Thanos Veremis ve Ilias Nikolakopoulos, 11–22. Atina: Ellinika Grammata, 2005.
- MALESIS, Dimitris. "O Stratiotikos Agonas Stin Ksira, 1821–1824." İçinde *1821: I Epanastasi ton Ellinon*, editörler Thanos Veremis ve Antonis Klapsis, 109–141. Atina: Ellinika Grammata, 2021.
- MAVROGORDATOS, Yorgos. *1915: O Ethnikos Dihasmos*. 13. bs. Atina: Patakis, 2015.
- ORTAYLI, İlber. *Türkiye'nin Yakın Tarihi*. 16. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- ÖRENÇ, Ali Fuat. *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*. İstanbul: Babiali Kültür Yayıncılığı, 2009.
- ÖZSÜER, Esra. "Eleftherios Venizelos'un Hatıratında Paris Barış Konferansı ve İzmir'in Yunanlara Bırakılma Kararı." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 59, Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (2023): 269–315.
- ÖZSÜER, Esra. *Megali İdea: 1821 Mora İsyanı'ndan 1922 Küçük Asya Bozgunu'na*. İstanbul: Kronik Kitap, 2025.
- RENÇBERLER, Özgür. *Küçük Asya Felaketi'nin Yunan Siyasetine Etkisi (1919–1922)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2014.
- RIGOS, Alkis. *Ta Krisima Hronia, 1922–1935*. Atina: Papazisis, 1995.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk. *Türkiye'nin Bağımsızlık Mücadelesi ve Dış Politika (1919–1923)*. İstanbul: DER Yayınları, 2022.
- STEFANIDIS, Yannis. "O Ethnikos Dihasmos." İçinde *O Eleftherios Venizelos kai I Epohi tou*, editörler Thanos Veremis ve Ilias Nikolakopoulos, 139–149. Atina: Ellinika Grammata, 2005.
- TAGMAT, Çağla Derya. "Megali İdea'nın Zirve Noktası: Yunanistan'ın İstanbul'u İşgal Planı (1922)." *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi* 6, no. 2 (2025): 525–548.
- TSANAKARIS, Vasilis I. *Eis Thanaton! I Diki kai I Ektelesi ton Exi Mesa Apo ta Praktika, ta Paraleipomena kai ta "Psila" ton Efimeridon*. Atina: Metehmio, 2014.
- TURAN, Mustafa. *Milli Mücadele Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2019.
- VAKA, Dimitriou. *I Megali Ellas: O Eleftherios Venizelos, Polemikos Igetis*. Atina: Mih. Saliverou, 1964.
- VEREMIS, Thanos. *Eleftherios Venizelos: O Oramatistis tou Efiktou*. Atina: Metehmio, 2017.
- VEREMIS, Thanos. "O Venizelismos Tis Anorthosis." İçinde *O Eleftherios Venizelos kai I Epohi tou*, editörler Thanos Veremis ve Ilias Nikolakopoulos, 67–72. Atina: Ellinika Grammata, 2005.

Hatip, E. (2026). K     Asya Felaketinin Yunan Siyasetindeki         : 1922   tilali. ANKARAD, 7(1), 53-90.

YERASIMOS, Stefanos. *Azge      lik Sürecinde Türkiye: Dünya Savaş'ndan 1971'e*.
  ev. Babür Kuzucu. 6. bs.   stanbul: Belge Yayınları.
ataturkansiklopedisi.gov.tr.
www.venizelos-foundation.gr